

3–4 | 2022

český
časopis
historický

The Czech Historical Review

Ročník 120 / Založen 1895

© Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2022

ISSN 0862-6111 (tištěná verze / print)

ISSN 2570-9208 (elektronická verze / electronic)

OBSAH | CONTENTS

Studie / Studies

- FANTYSOVÁ MATĚJKOVÁ Jana
„S'en puis parler plus clerement“.
Guillaume de Machaut jako dvorský úředník a básník na dvoře
Jana Lucemburského (ca 1323–1346) 541
(“S'en puis parler plus clerement”:
*Guillaume de Machaut as court officer and poet at the court
of John of Luxembourg [ca 1323–1346]*)
- SANDER-FAES Stephan Karl
Herrschaft, Steuern und Bürokratie nach dem Weißen Berg:
Die Eggenberger Herrschaften und der Habsburgisch-Ständische
Verwaltungsapparat (c. 1650–1720) 607
(*Domination, Taxation, and Bureaucracy after White Mountain:
The Eggenberg Domains and the Habsburg-Territorial Administrative
State [c. 1650–1720]*)
- GARLOFF Mona
Count Franz Anton von Sporck and His Books:
Official and Clandestine Book Printing in Early 18th Century Europe 653
(*Hrabě František Antonín Šporck a jeho knihy.
Oficiální a tajný tisk knih v Evropě na počátku 18. století*)
- ŠEDIVÝ Miroslav
Vliv mezinárodních událostí na postoj Němců vůči Čechům
v letech 1839 až 1848 679
(*The influence of international events on the attitude
of the Germans towards the Czechs in 1839 through 1848*)

NEŠPOR Zdeněk R.
Bohoslužebné objekty Církve československé (husitské)
v kvantitativní optice 713
*(The places of worship of the Czechoslovak [Hussite] Church
in quantitative optics)*

ZALIETOK Nataliia
British and Soviet male veterans' perception of the issue of women's
military service in the Second World War 747
*(Vnímání problematiky vojenské služby žen ve druhé světové válce
britskými a sovětskými válečnými veterány)*

HOLUBEC Stanislav
České a polské Krkonoše 1945–1963:
Mezi ochranou přírody a modernizací 777
*(The Czech and Polish Krkonoše [Giant] Mountains 1945–1963:
Between Nature Conservation and Modernization)*

Přehled bádání / *Research overview*

ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ Radmila
Historie a smysly: Dějiny smyslů jako směr historického bádání 835
(History and the Senses: Sensory History as a Field of Historical Inquiry)

Obzory literatury / *Review articles and reviews*

Recenze

Petr PAVELEC – Martin GAŽI – Milena HAJNÁ (edd.)
Vě znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii 859
(Tomáš Sterneck)

Kateřina ČAPKOVÁ – Hillel J. KIEVAL (eds.)
Židé v českých zemích. Společná cesta dějinami 861
(Zdeněk R. Nešpor)

- Karl BORCHARDT
Documents Concerning Central Europe from the Hospital's Rhodian Archives, 1314–1428 868
(Ivan Hlaváček)
- Stephan FLEMMIG
Zwischen dem Reich und Ostmitteleuropa. Die Beziehungen von Jagiellonen, Wettinern und dem Deutschen Orden (1386–1526) 872
(Jaroslav Pánek)
- Vladimír RŮŽEK 875
Dvě (propedeutické) studie ze starší české a evropské heraldiky
I. Česká panovnická a šlechtická reprezentace v knihách erbů, armoriálech a rolích do konce Václava IV.
II. Úřad krále erbů Ruwieren, Václav Lucemburský a Brabantský, heroldi, jejich postavení a funkce
(František Šmahel)
- Michael HOCHEDLINGER – Petr MAŤA – Thomas WINKELBAUER (Hg.) 884
Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Band I/1-2: Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen
(Jaroslav Pánek)
- Géza PÁLFFY 889
Hungary between Two Empires 1526–1711
(Rostislav Smíšek)
- Dirk Jacob JANSEN 893
Jacopo Strada and Cultural Patronage at the Imperial Court. The Antique as Innovation
(Jaroslav Pánek)
- Daniela TINKOVÁ 900
Bez zpěvů a bez zvonění. Dekriminalizace sebevraždy mezi sekularizací a medikalizací v 17.–19. století
(Václav Grubhoffer)

Václav SMYČKA <i>Objevení dějin. Dějepisectví, fikce a historický čas na přelomu 18. a 19. století</i> (Jiří Hrbek)	904
Johannes FEICHTINGER – Brigitte MAZOHL <i>Die österreichische Akademie der Wissenschaften 1847–2022. Eine neue Akademiengeschichte I–III</i> (Ivan Hlaváček)	909
George Frost KENNAN <i>Z Prahy po Mnichovu. Diplomatické zprávy 1938–1940</i> (Jiří Friedl)	913
Vít MACHÁLEK <i>Prezident lidskosti. Životní příběh Emila Háchy</i> (Josef Tomeš)	916
Christiane BRENNER – Michal PULLMANN – Anja TIPPNER (eds.) <i>After Utopia. Czechoslovak Normalization between Experiment and Experience, 1968–1989</i> (Zdeněk R. Nešpor)	923
Richard J. EVANS <i>Eric Hobsbawm. A Life in History</i> (Jiří Lach)	927
Radim JEŽ – Lenka NOVÁKOVÁ – David PINDUR a kol. <i>Vratimov. Jedno město, dva příběhy</i> (Lukáš Fasora)	934
<i>Zprávy o literatuře</i>	939

Světový kongres historiků

XXIII. mezinárodní kongres historických věd v Poznani 959
(Jaroslav Pánek a kolektiv)

Sjezd českých historiků

12. sjezd českých historiků v Ústí nad Labem
(*pohledem tří doktorandů*) 1001
(Filip Binder – Jakub Raška – Michal Vokurka)

Alain Soubigou – čestný člen Sdružení historiků ČR 1013
(Michaela Hrubá – Jiří Kocian)

Nekrolog

Jiří Kaše (6. srpna 1946 – 31. března 2022) 1017
(Pavel Bělina)

Knihy a časopisy došlé redakci 1021

Výtahy z českých časopisů a sborníků 1021

STUDIE

Vliv mezinárodních událostí na postoj Němců
vůči Čechům v letech 1839 až 1848¹

MIROSLAV ŠEDIVÝ

MIROSLAV ŠEDIVÝ: The influence of international events on the attitude of the Germans towards the Czechs in 1839 through 1848

The revolutionary year of 1848 is considered a watershed in Czech-German relations. The aim of the study is to point out the fact that these relations were characterised by greater continuity and their deterioration occurred gradually from the end of the 1830s at the latest. The main cause of this process was the influence of international events on the attitude of the German public, who eventually came to believe that relations between states and nations were increasingly defined by *jus manuarium* (law of the jungle) instead of the written law. One of the consequences of this feeling of insecurity was the tendency to perceive other states and nations as potential threats. In the end, the Czechs also became a potential threat, and therefore the question of their own security became a fundamental factor in the formation of the German attitude towards the Czech nation and at the same time the Czech lands.

Keywords: Germans – Czechs – concept of security – nationalism – pan-Germanism – pan-Slavism – international relations – Kraków – Rhine crisis – Vormärz (Pre-March) Period – 1848

1 Tato studie byla napsána jako výsledek projektu Grantové agentury České republiky *Německá reakce na nejistotu v mezinárodních vztazích: Němci a Evropa mezi psaným právem a právem silnějšího 1839–1853* (21-02257S).

Revoluční rok 1848 je tradičně vnímán jako milník v česko-německých vztazích, které se právě tehdy výrazně zhoršily kvůli odlišnému pohledu na budoucí uspořádání střední Evropy. Toto hodnocení má bezesporu své opodstatnění v zájmu zpřehlednění výkladu dobových událostí, současně je však nutné brát ho jako užitečnou historickou zkratku.² Geneze vzájemných antipatií se totiž vyznačovala větší kontinuitou a její počátek lze dohledat již před tímto rokem. Zejména na německé straně je možné vyzorovat nárůst nedůvěry či dokonce animozity nejpozději od přelomu 30. a 40. let 19. století. V odborné literatuře je příčina tohoto procesu vysvětlena jen zběžně,³ a totéž platí i pro spojení jeho počátku s Rýnskou krizí roku 1840,⁴ která mezi Němci měla vyvolat nejen národní šovinismus, ale také „radikální zvrát v německo-českých vztazích“.⁵ Zde se však logicky nabízí otázka, zda je takto možné hodnotit krizi, která byla primárně sporem mezi Němci a Francouzi, ovšem s Čechy neměla nic společného. Problém vyvstává i v souvislosti s dopadem krize na vývoj samotného německého nacionalismu. Zatímco generace historiků a historiček v ní viděli zásadní stimul k jeho přeměně v masové a vůči sousedním národům nepřátelské hnutí,⁶ někte-

-
- 2 Peter BURIAN, *Zum reichsdeutschen Tschechenbild der Märzrevolution 1848/49*, in: Winifried Eberhard (ed.), *Westmitteleuropa, Ostmitteleuropa. Vergleich und Beziehungen. Festschrift für Ferdinand Seibt*, München 1992, s. 229–249; Jan KŘEN, *Die Konfliktgemeinschaft. Tschechen und Deutsche 1780–1918*, München 1996, s. 73.
 - 3 Arnošt KLÍMA, *Češi a Němci v revoluci 1848–1849*, Praha 1994, s. 5–8; Dagmar MORAVCOVÁ, *Velkoněmečtí liberálové ve frankfurtském parlamentu 1848–1849*, Český časopis historický 89, 1991, č. 5/6, s. 740.
 - 4 Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996, s. 30.
 - 5 Hans LADES, *Die Tschechen und die deutsche Frage*, Erlangen 1938, s. 78.
 - 6 Hans FENSKE, *Imperialistische Tendenzen in Deutschland vor 1866. Auswanderung, Überseeische Bestrebungen, Weltmachträume*, Historisches Jahrbuch 97, 1978, s. 340; Albert FUNK, *Föderalismus in Deutschland. Vom Fürstenbund zur Bundesrepublik*, Bonn 2010, s. 174; Wolfgang HARDTWIG, *Vom Elitebewußtsein zur Massenbewegung. Frühformen des Nationalismus in Deutschland 1500–1840*, in: Wolfgang Hardtwig (ed.), *Nationalismus und Bürgerkultur in Deutschland 1500–1914*, Göttingen 1994, s. 49; Thomas NIPPERDEY, *Deutsche Geschichte 1800–1866*, München 1998, s. 311; Hagen SCHULZE, *Der Weg zum Nationalstaat. Die deutsche Nationalbewegung vom 18. Jahrhundert bis zur Reichsgründung*, München 1997, s. 80–83; Lorie A. VANCHENA, *The Rhine Crisis of 1840. Rheinlieder, German Nationalism, and the Masses*, in: Nicholas Vazsonyi (ed.), *Searching for Common Ground. Diskurse zur deutschen Identität 1750–1871*, Köln 2000, s. 239–251; Hans-Ulrich WEHLER, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte. Zweiter Band: Von der Reformära bis zur industriellen und politischen „Deutschen Doppelrevolution“ 1815–1845/49*, München 1989, s. 398–399.

ré analýzy publikované v posledních dvou desetiletích jsou vůči takto striktním závěrům skeptické.⁷

S výše uvedenými úskalími se pokusí popasovat tato studie, jejímž hlavním cílem je vysvětlit příčinu zhoršení postoje Němců vůči Čechům v průběhu čtyřicátých let 19. století. V souladu s tezí o kontinuitě tohoto procesu a přinejmenším o nepřímém vlivu Rýnské krize přichází nejen s novými prameny, ale také s premisou, že obvykle uplatněná nacionální optika nestačí k úplnému pochopení tohoto procesu. Nacionalismus totiž nebyl sám o sobě příčinou, nýbrž součástí rozsáhlejšího fenoménu, kterým byl nárůst nedůvěry v sílu mezinárodního práva a zachování míru. Právě zde je nutné hledat elementární důvod negativní transformace německo-českých vztahů ve sledovaném období.

Pocit „mezinárodní nejistoty“ byl v německé společnosti velmi silný, pochopitelně především u vzdělaných příslušníků střední a vyšší třídy se zájmem o mezinárodní události. Pramenil z rychlého sledu mezinárodních krizí a ozbrojených konfliktů v Evropě i v zámoří od konce třicátých let. Rýnská krize byla v tomto ohledu nejsilnějším, ovšem zdaleka ne jediným impulsem pro nárůst obav o bezpečnost německých států a jejich geopolitických a hospodářských zájmů. Logickým důsledkem byl zvýšený zájem o mezinárodní události a diskuse o fungování stávajícího systému mezinárodních vztahů. V nich čím dál tím častěji zazníval názor, že tento systém již notně zkorodoval a nenabízí dostatečnou ochranu proti vnějším hrozbám. Řešením mělo být posílení pravomocí Německého spolku v zájmu zefektivnění jeho zahraniční politiky, zlepšení bojeschopnosti spolkové armády a vytvoření válečného námořnictva. Vedle toho se ozývaly hlasy požadující dosažení hajitelnější hranice skrze teritoriální expanzi či přistoupení sousedních států ke spolku a zajištění dodatečných materiálních zdrojů v nově založených německých koloniích. Všechny tyto ambice rychle zapustily hluboké kořeny v německém národním hnutí, jehož stoupenci tímto způsobem reagovali na skutečné či domnělé hrozby.⁸

7 James M. BROPHY, *The Rhine Crisis of 1840 and German Nationalism. Chauvinism, Skepticism, and Regional Reception*, *The Journal of Modern History* 85, 2013, č. 1, s. 1–35; Christian GÜRTLER, *Vereine und nationale Bewegung in Breslau 1830–1871. Ein Beitrag Breslaus zur Bewegung für Freiheit und Demokratie in Deutschland*, Frankfurt am Main 2003, s. 33–37; Johannes HONSELL, *Bayern und die Rheinkrise von 1840*, nevydaná diplomová práce, München 2002; Miroslav ŠEDIVÝ, *The Austrian Empire, German Nationalism and the Rhine Crisis of 1840*, *Austrian History Yearbook* 47, 2016, s. 15–36.

8 Hans FENSKE, *Ungeduldige Zuschauer. Die Deutschen und die europäische Expansion 1815–1880*, in: Wolfgang Reinhard (ed.), *Imperialistische Kontinuität und nationale Ungeduld im 19. Jahrhundert*, Frankfurt 1991, s. 87–123; Matthew P. FITZPATRICK, *Liberal Imperialism in*

V důsledku klesající důvěry v sílu psaného práva šla ruku v ruce rostoucí víra v sílu práva silnějšího: nevítežil ten, kdo měl pravdu, nýbrž ten, kdo ji byl schopen vnutit ostatním. Tento politický realismus se zformoval již před vydáním spisu Augusta Ludwiga von Rochau *Grundsätze der Realpolitik* v roce 1853 a dokonce před politickými a ozbrojenými konflikty revolučních let 1848 a 1849.⁹ Ze stejného důvodu již dříve došlo ke změně ve vnímání ostatních národů, z nichž se nejpozději od konce třicátých let stávali potenciální nepřátelé. Ačkoliv i mezi německými nacionalisty byla do poslední chvíle silně zakořeněná touha po lepším mezinárodním pořádku založeném na spravedlnosti a vzájemné důvěře, paralelní úsilí o zajištění vlastní bezpečnosti skrze zvýšení materiální síly Německa tuto bohužel ambici nakonec odsoudilo k neúspěchu. Snaha o lepší ochranu mezi údajnými predátory přiměla příslušníky vládnoucích a intelektuálních elit prosazovat vlastní bezpečnostní zájmy na úkor ostatních. Tento egoistický přístup se nejvýrazněji projevil ve vztahu k Francouzům, Dánům, Italům a některým slovanským národům včetně Čechů.¹⁰

Německá reakce na nejistotu v mezinárodní politice je právě tím procesem, který spojuje Rýnskou krizi se změnou v česko-německých vztazích. Krize stála u jeho zrodu, vnímání Čechů jako hrozby pak bylo jedním z jeho důsledků. Podobnou roli však sehrály i další události v Evropě a zámoří, které k tomuto pocitu s menší či větší intenzitou přispěly.¹¹ Z tohoto důvodu je možné propojit koexistenci obou etnik i s první britsko-čínskou opiovou válkou z let 1839–1842. I když se nepochybně jedná o extrémní příklad, nepostrádá na významu s ohledem na sku-

Germany. Expansionism and Nationalism 1848–1884, New York–Oxford 2008, s. 27–42; Michael FRÖHLICH, *Imperialismus. Deutsche Kolonial- und Weltpolitik 1880–1914*, München 1997, s. 17; Dirk van LAAK, *Über alles in der Welt. Deutscher Imperialismus im 19. und 20. Jahrhundert*, München 2005, s. 51–55; Frank MÖLLER, *Vom revolutionären Idealismus zur Realpolitik. Generationswechsel nach 1848?*, Historische Zeitschrift. Beihefte, New Series 36, 2003, s. 71–91; Frank L. MÜLLER, *Imperialist Ambitions in Vormärz and Revolutionary Germany*, German History 17, 1999, č. 3, s. 346–368.

9 John BEW, *Realpolitik. A History*, Oxford 2016, s. 42–47; Natascha DOLL, *Recht, Politik und »Realpolitik« bei August Ludwig von Rochau (1810–1873). Ein wissenschaftsgeschichtlicher Beitrag zum Verhältnis von Politik und Recht im 19. Jahrhundert*, Frankfurt am Main 2005, s. 21–33.

10 Hartwig BRANDT, *Europa 1815–1850. Reaktion, Konstitution, Revolution*, Stuttgart 2002, s. 107; Andrew LEES, *Revolution and Reflection. Intellectual Change in Germany during the 1850's*, The Hague 1974, s. 129 a 132.

11 Jonathan SPERBER, *Rhineland Radicals. The Democratic Movement and the Revolution of 1848–1849*, Princeton 1991, s. 268; Miroslav ŠEDIVÝ, Ohlas Rýnské krize v Rakouském císařství. Příspěvek ke studiu veřejného mínění v českých zemích doby předběžnové, in: ČČH 112, 2014, č. 4, s. 681–712.

tečnost, že poskytuje důkaz o postupující globalizaci světového pořádku, jehož součástí byly nejen evropské mocnosti, Spojené státy americké a další zámořští aktéři, ale také oblasti v srdci Evropy. Jeho důsledky pro středoevropský region však dosud zůstávají stranou zájmu v odborné literatuře věnované „propojování“ světa v polovině 19. století.¹² Pro pochopení historie tehdejších německo-českých vztahů je však právě tato kontextualizace v rámci středoevropských, evropských a v omezené míře i světových dějin nezbytná.¹³

Nový přístup k hodnocení postoje Němců vůči Čechům logicky vede k potřebě metodologické inovace. Nacionální perspektiva je v tomto ohledu zcela nevhovující, neboť je příliš úzká: nacionalismus nebyl příčinou, nýbrž jen jednou z možných reakcí na pocit ohrožení ve zdánlivě nebezpečném světě. Dalším problémem spojeným s tímto dosud převazujícím pohledem na události sklonku čtyřicátých let je škatulkování společnosti a geopolitických cílů dle přednastavených kontrastů typu nacionalista versus ostatní, případně konzervatívec versus liberál či demokrat, což mnohdy vede k zavádějícím zjednodušením. V souvislosti s obsahem této studie je možné uvést jako vhodný příklad hodnocení postoje německých liberálů a demokratů k anexi Krakova Rakouskem v roce 1846: ten měl být jednoznačně negativní již jen proto, že se tohoto činu dopustila konzervativní velmoc.¹⁴ Ve skutečnosti nikoliv ústavní preference, nýbrž geopolitika a s ní spojená otázka vlastní bezpečnosti formovaly názory současníků a byly zodpovědné jak za smířlivou reakci Němců na anexi, tak i jejich rostoucí averzi vůči Čechům.¹⁵ Proto je zvolená problematika analyzována s pomocí konceptu bezpečnosti, jenž umožňuje definovat dostatečně široký metodologický rámec těmito třemi otázkami: Bezpečnost pro koho? Bezpečnost před kým? Bezpečnost jakým způsobem?¹⁶

12 Christopher Alan BAYLY, *Zrod moderního světa 1780–1914. Globální spojitosti a srovnání*, Brno 2020, s. 174–175; Jürgen OSTERHAMMEL, *The Transformation of the World. A Global History of the Nineteenth Century*, Princeton 2014, s. 397–411.

13 K dosavadním pokusům o zasazení českých dějin 19. století do evropského kontextu viz Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *České země v evropských dějinách, díl třetí: 1756–1918*, Praha – Litomyšl 2006.

14 Harald MÜLLER, *Die Annexion der Republik Krakau und die deutsche Öffentlichkeit (1846/47)*, *Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas* 26, 1983, č. 2, s. 147–158; Marcelli SZAROTA, *Die letzten Tage der Republik Krakau*, Breslau 1911, s. 168.

15 Brendan SIMMS, Nationalismus und Geopolitik in Deutschland vor 1847, in: Vincenc Rajšp – Ernst Bruckmüller (ed.), *Recht, Geschichte, Nation*, Ljubljana 1999, s. 397–403.

16 David A. BALDWIN, *The concept of security*, *Review of International Studies* 23, 1997, č. 1, s. 5–26; Barry BUZAN, *People, States, and Fear. The National Security Problem in International Relations*, Brighton 1983, s. 245; Barry BUZAN, *Peace, Power, and Security. Contending concepts in the Study of International Relations*, *Journal of Peace Research* 21, 1984, č. 2, s. 109–125; Eck-

Na první otázku lze odpovědět, že pro německy mluvící obyvatele států Německého spolku. V této studii je pro ně použito označení Němci a Německo, třebaže pozornost je věnována primárně té části společnosti, která se pod vlivem mezinárodních událostí nacionalizovala. Bezpečnost se vztahovala nejen na teritoriální celistvost německých zemí a jejich zájmů ve světě, ale také na nich závisících životů a prosperity jejich obyvatel. Na druhou otázku je odpověď opět jednoznačná: před hrozbami ze strany jiných evropských států, zejména velmocí. Postupem doby se jimi staly i některé evropské národy, dokonce i ty, které nedisponovaly vlastním státním útvarem, což byl případ především Poláků a Čechů. Pokud jde o třetí otázku spojenou se způsobem dosažení adekvátní bezpečnosti, pak zde existovalo více odpovědí v podobě několika základních řešení od tradičních mezistátních aliancí přes mírové hnutí až po vytvoření větších národních celků v souladu s premisou, že „v jednotě je síla“. Právě třetí způsob jednoznačně dominoval v německé společnosti, třebaže Němci již svým národním útvarem disponovali v podobě Německého spolku. Ne všichni však s ním byli po Rýnské krizi spokojeni, neboť pochybovali o jeho schopnosti čelit cizí agresi. Někteří toužili po jeho reformě, jiní pak snili o jeho radikální přeměně v národní stát. Otázka budoucího politického uspořádání „německého“ prostoru nabízela různá řešení, jejichž podoba však není pro obsah této studie podstatná. Tou je naopak skutečnost, že se Němci většinou dokázali shodnout na podobě vnějšího ohrožení a potřebě posílení vlastní obranyschopnosti.¹⁷

Tématu studie je podřízena jak metodologie, tak její struktura a volba pramenů. Již před rokem 1848 dospělo mnoho Němců k přesvědčení, že se nepřátelé nacházejí podél celé hranice spolku; pocit obklíčení z vilémovské éry konce 19. století tak měl svůj předobraz v době předbřeznové. K vysvětlení geneze tohoto pocitu budou postupně představeny formativní události a procesy, jmenovitě fenomén Východní otázky, Rýnská krize, agresivní politika Velké Británie v Evropě i ve světě,

art CONZE, *Geschichte der Sicherheit. Entwicklung, Themen, Perspektiven*, Göttingen 2018, s. 38; Jennifer JACKSON-PREECE, *Security in International Relations*, London 2011, s. 14-20; Edward A. KOLODZIEJ, *Security and International Relations*, Cambridge 2005, s. 57-65; Emma ROTHSCILD, What Is Security?, *Daedalus* 124, 1995, č. 3, s. 53-98; Andrea SCHNEIKER, *Sicherheit in den Internationalen Beziehungen. Theoretische Perspektiven und aktuelle Entwicklungen*, Wiesbaden 2017, s. 22-33.

17 Specifický způsob reakce na nejistotu v mezinárodních vztazích představoval návrh rakouského kancléře Metternicha na vytvoření ligy k zachování míru v Evropě v srpnu 1840. Miroslav ŠEDIVÝ, *Projekt ligy k zachování míru v Evropě (1840). Svatá, nebo Severoatlantická aliance?*, in: Marian Hocheľ (ed.), *Moderní Evropa první poloviny 19. století. K životnímu jubileu profesora Dušana Uhlíře*, Opava–Praha 2019, s. 287–301.

otázka Šlesvicka a Holštýnska, vzestup skandinavismu a italského nacionalismu. Další část textu je věnována polským událostem roku 1846, jež umocnily obavy Němců z ohrožení východní hranice Ruskem, Poláky a dalšími Slovany. Především na příkladu rakouské anexe Krakova je vysvětlen způsob, jakým Němci reagovali na reálné či domnělé hrozby a jak se právě v tomto období utvářelo jejich silné přesvědčení, že Češi představují jednu z nich. Závěrečný oddíl je věnován zesílení tohoto geopolitického pesimismu během roku 1848, čímž v zájmu zdůraznění kontinuity tohoto procesu záměrně přesahuje konec doby předbřeznové. Zejména pro toto stěžejní období let 1846 až 1848 jsou využity různorodé primární prameny, zejména noviny, pamflety, diplomatické a situační zprávy, z nichž mnohé dosud zůstaly českými i zahraničními badateli opomenuty.¹⁸

Počátek zvýšeného zájmu Němců o dění na mezinárodní scéně byl spojen s vypuknutím ozbrojeného konfliktu v Osmanské říši na jaře 1839. Střet sultána a jeho egyptského místodržícího se jevil jako hrozba nejen pro celistvost tohoto chřadnoucího impéria, ale také pro zachování míru v Evropě.¹⁹ Ten byl ohrožen kvůli odlišnému postoji evropských velmocí vůči poměrům na Blízkém východě již od první poloviny třicátých let, na konci této dekády však byla situace vážnější než kdykoliv dříve, neboť kvůli jejich vyhoceným vztahům se válečný požár mohl snadno přenést do nitra starého kontinentu. Na tuto situaci reagoval mimo jiné autor anonymního pamfletu *Die europäische Pentarchie*, jenž využil blízkovýchodní krizi k propagaci ruské dominance ve střední Evropě. S ohledem na mezinárodní napětí navrhl, aby pět velmocí vytvořilo své zájmové sféry vlivu, za jejichž bezpečnost by nesly odpovědnost. Německý spolek by svého ochránce našel v Rusku.²⁰ Hlavní význam pamfletu spočíval v tom, že pod jeho vlivem Němci nyní nediskutovali pouze o vztazích mezi evropskými státy a Osmanskou říší, ale také o míře stability a bezpečnosti v samotné Evropě. I oni si uvědomovali závažnost situace, současně však jednoznačně odmítli myšlenku ruského protektorátu. Nevýznamnější odpovědí byl pamflet Wolfganga Menzela *Europa im Jahr 1840*, vydaný ve Stuttgartu ještě v roce 1839 v duchu politického realismu a nacionalismu.²¹ Ačkoliv si Menzel přál zachování míru a doufal ve spravedlnost v mezinárodní politice,

18 Michal CHVOJKA, *Situačné správy. Archivný zdroj medzi kritickou a idealizujúcou reflexiou skutočnosti*, *Nové historické rozhľady* 1, 2011, č. 2, s. 77–99.

19 Letitia W. UFFORD, *The Pasha. How Mehemet Ali Defied the West, 1839–1841*, Jefferson 2007, s. 61–76.

20 Peter JAHN, *Russophilie und Konservatismus. Die russophile Literatur in der deutschen Öffentlichkeit 1831–1852*, Stuttgart 1980, s. 241.

21 Wolfgang MENZEL, *Europa im Jahr 1840*, Stuttgart 1839.

nevěřil v účinnost mezinárodní spolupráce v podobě pan-evropské organizace a již vůbec neviděl přínos v ruském patronátu. Na základě svého přesvědčení o nejisté budoucnosti Evropy požadoval silné Německo. V průběhu zimy se tento názor stal velmi rozšířeným v německých novinách a politických brožurách.²²

V téže době ovlivnila problematika takzvané Východní otázky německé veřejné mínění ještě jedním důležitým způsobem. Od první poloviny třicátých let byla ve Francii a Velké Británii na vzestupu silná rusofobie. Tento proces měl několik příčin, z nichž významnou roli sehrály rusko-osmanské vztahy. Ve francouzské i britské společnosti se rozšířil názor o ruské touze po dominanci na Balkáně i ve východním Středomoří. Carova říše tak představovala hrozbu nejen pro sultánovo impérium, ale také geopolitické a hospodářské zájmy obou západních velmocí.²³ V rámci této protiruské kampaně se objevilo mnoho nepravdivých obvinění, z nichž jedno se týkalo ruské kontroly dunajské delty. Vláda v Petrohradě zde údajně mařila obchodní plavbu jiných států.²⁴ Toto tvrzení vyvolalo pozornost v Německu, kde byl Dunaj čím dál tím více vnímán jako významná komunikace spojující střední Evropu nejen s Balkánem a Černým mořem, ale také s dalšími regiony Blízkého a Středního východu. Pro některé Němce nyní Rusko bylo nejen bezprostřední hrozbou pro východní hranici Německého spolku, ale také pro jeho obchodní zájmy.²⁵

Výsledkem obavy o nerušenou plavbu na Dunaji byl požadavek kontroly celé řeky, a to včetně její delty. Tento plán vstoupil do dějin jako koncept německé střední Evropy (*Mittleuropa*). Od konce třicátých let rychle získával na popularitě. Jeho realizace by však nevyhnutelně vedla k německé nadvládě nad národy žijícími podél Dunaje. Na tomto příkladě lze jasně doložit, jak pocit ohrožení vlastních

22 Friedrich GIEHNE, *Glossen zu der Schrift über die europäische Pentarchie, Besonders abgedruckt aus Atlas. Monatschrift für Zeitgeschichte und Völkerkunde. 1840. Februar-Heft*, Stuttgart 1840; Gustaf HÖFKEN, *Der deutsche Zollverein in seiner Fortbildung*, Stuttgart–Tübingen 1842, s. 4; Heinz GOLLWITZER, *Europabild und Europagedanke. Beiträge zur deutschen Geistesgeschichte des 18. und 19. Jahrhunderts*, München 1951, s. 313–316; Steffen L. SCHWARZ, *Despoten, Barbaren, Wirtschaftspartner. Die Allgemeine Zeitung und der Diskurs über das Osmanische Reich 1821–1840*, Wien 2016, s. 291–293.

23 John H. GLEASON, *The Genesis of Russophobia in Great Britain. A Study of the Interaction of Policy and Opinion*, Cambridge 1950, s. 277; Margaret LAMB, *Writing up the Eastern Question in 1835–1836*, *The International History Review* 15, 1993, č. 2, s. 239–268.

24 Constantin ARDELEANU, *International Trade and Diplomacy at the Lower Danube. The Sulina Question and the Economic Premises of the Crimean War (1829–1853)*, Braila 2014, s. 136–141.

25 Dieter GROH, *Rußland und das Selbstverständnis Europas*, Neuwied 1961, s. 180 a 189.

geopolitických a hospodářských zájmů vyvolal imperialistickou reakci, která ovšem nebyla motivována nepřátelstvím vůči etnikům, jichž se primárně týkala.²⁶

Jestliže Němci reagovali tímto způsobem na ohrožení vlastních zájmů na vzdáleném Balkáně, pak nepřekvapí intenzita, s jakou odpověděli na nebezpečí v bezprostřední blízkosti své hranice. Jejich obava z rozšíření války z Osmanské říše do Evropy se zdála být oprávněnou od poloviny roku 1840, kdy nesoulad mezi mocnostmi vedl k vypuknutí Rýnské krize. Rozhodnutí Rakouska, Pruska, Velké Británie a Ruska z 15. července vyřešit konflikt mezi sultánem a jeho egyptským místodržícím bez spolupráce s Francií vyvolalo v tomto království vlnu nevole. Vláda v Paříži zahájila ostentativní přípravy na válku a část veřejnosti plamenně hovořila o dobytí levého břehu Rýna, což se však týkalo i území Německého spolku, jehož obyvatelé reagovali na francouzské teritoriální aspirace jednoznačně negativně. Bez ohledu na vlastní politické přesvědčení, společenské postavení či místo původu odmítali vzdát se sebemenší části „německé vlasti“. I Němci na východě nyní prokázali solidaritu s těmi v Porýní a byli připraveni participovat na jeho obraně.²⁷

Šok z krize ještě více stimuloval diskusi o bezpečnosti německých států a zachování míru v Evropě. Pro mnohé to první bylo považováno za nedostatečné, to druhé dokonce za nemožné. Víra v sílu psaného práva dostala tvrdý direkt, naopak narostla důvěra v sílu práva přetvárného, třebaže stále dominovala touha po životě v míru.²⁸ V souladu s rčením *si vis pacem, para bellum* se ke slovu dostal požadavek na zlepšení materiální síly Německého spolku.²⁹ Francouzský konzul v Gdaňsku hlásil své vládě v lednu 1843, že i díky zkušenosti s Rýnskou krizí tato myšlenka převládla v německé společnosti, a poukázal na článek v *Journal de Francfort*, který začínal právě tímto úslovím, aby poté shrnul jeho význam pro Německo: „Němečtí

26 Jacques DROZ, *L'Europe centrale. Évolution historique de l'idée de «Mittleeuropa»*, Paris 1960, s. 53–62; Henry Cord MEYER, *Drang nach Osten. Fortunes of a Slogan-concept in German-Slavic Relations, 1849–1990*, Bern 1996, s. 36; Klaus THÖRNER, „Der ganze Südosten ist unser Hinterland“. *Deutsche Südosteuropapläne von 1840 bis 1945*, Freiburg 2008, s. 19–47.

27 P. E. CAQUET, *The Napoleonic Legend and the War Scare of 1840*, *The International History Review* 35, 2013, č. 4, s. 702–722; Eugène de GUICHEN, *La crise d'Orient de 1839 à 1841 et l'Europe*, Paris 1921, s. 339; Adolf HASENCLEVER, *Die Orientalische Frage in den Jahren 1838–1841. Ursprung des Meerengenvertrages vom 13. Juli 1841*, Leipzig 1914, s. 225; Immline VEIT-BRAUSE, *Die deutsch-französische Krise von 1840. Studien zur deutschen Einheitsbewegung*, Köln 1967, s. 106–125.

28 Miroslav ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers. The Concert of Europe and the Eastern Question*, London–New York 2017, s. 241–279; Peter WENDE, *Radikalismus im Vormärz. Untersuchungen zur politischen Theorie der frühen deutschen Demokratie*, Wiesbaden 1975, s. 188.

29 K identické reakci došlo v téže době v Itálii. Miroslav ŠEDIVÝ, *Si vis pacem, para bellum. The Italian Response to International Insecurity 1830–1848*, Vienna 2021, s. 114–123.

vládci a jejich poddaní přemýšlí o budoucnosti, upřímně touží po míru, jsou rádi za rozvoj průmyslu, který nemůže prosperovat v době války, ovšem také nemají přílišnou důvěru v trvání tohoto míru. Chtějí být připraveni na všechny eventuality, nechtějí si pouze užívat momentálního klidu a bezpečí, ale dívají se dál a chtějí, aby Německo bylo jednotné, silné a vyzbrojené pro nejisté a pochybné dny.³⁰ Právě toto byl důvod, proč se během Rýnské krize společně s kritikou poměrů na mezinárodní scéně objevil požadavek na posílení spolkové armády, vytvoření spolkové flotily a územní korekci západní hranice, která se mnohým zdála příliš zranitelnou. V zájmu lepší obranyschopnosti byl vznesen nárok na „stará říšská území“ Alsaska a Lotrinska, ovšem k jejich anexi mělo dojít pouze v případě, že by Francie sama válku vyvolala a byla v ní poražena.³¹

Pokud již před rokem 1840 bylo Rusko vnímáno jako hrozba na východě, pak nyní byla stejná role přisouzena Francii na západě. I vůči ní došlo v Německu k reakci, která může být definována termínem „geografie ohrožení“ (*Bedrohungsgeografie*).³² Jedním z jejich důležitých projevů bylo rozšíření konceptu *Mitteleurop*y z podunajské oblasti na Belgii, Nizozemí a Švýcarsko. Všechny tyto státy představovaly strategická území v případě války s Francií, a proto bylo důležité s nimi uzavřít spojenectví, v ideálním případě formou jejich přistoupení k Německému spolku. Tento plán byl obhajován geostrategickými a hospodářskými zájmy a současně i společným germánským původem. Tímto způsobem Rýnská krize přispěla rovněž k rozšíření pangermánských nálad v německé společnosti.³³

Touha po rozšíření Německého spolku byla rovněž motivována obavami z námořní dominance Velké Británie. Tato mocnost se v roce 1840 stala třetí geopolitickou hrozbou v důsledku agresivního prosazování britských ekonomických zájmů. Na jaře 1840 vedla vláda v Londýně nevyhlášenou válku o síru proti Králov-

30 *Journal de Francfort. Politique et littéraire* 24. 1. 1843, č. 24, s.p., přiloženo k Cussy Guizotovi, Gdaňsk, 30. 1. 1843, Archives du Ministère des affaires étrangères, Paříž (dále jen AMAE), CPC (dále jen CPC), Prusse 1.

31 Hans FENSKE, *Das Elsaß in der deutschen Öffentlichen Meinung von 1820 bis 1866*, in: *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 119, 1971, s. 244–245; Thomas MÜLLER, *Imaginerter Westen. Das Konzept des „deutschen Westraums“ im völkischen Diskurs zwischen Politischer Romantik und Nationalsozialismus*, Bielefeld 2009, s. 67–77.

32 Alexa GEISTHÖVEL, *Restauration und Vormärz 1815–1847*, München–Wien–Zürich 2008, s. 47. Rovněž Hans-Dietrich SCHULTZ, *Deutschlands „natürliche“ Grenzen. „Mittellage“ und „Mitteleuropa“ in der Diskussion der Geographen seit dem Beginn des 19. Jahrhunderts*, *Geschichte und Gesellschaft* 15, 1989, s. 248–281.

33 Helmut SYDOW, *Die Handelsbeziehungen zwischen Belgien und dem Zollverein 1830–1885*, Köln–Wien 1979, s. 90–92; Roman SZPORLUK, *Communism and Nationalism. Karl Marx Versus Friedrich List*, New York–Oxford 1991, s. 125–131.

ství obojí Sicílie, které bylo pod vahou britské námořní převahy přinuceno k podpisu nevýhodné smlouvy o exportu sicilské síry.³⁴ V Německu byl konflikt sledován se značným zájmem a většinou také kritizován jako flagrantní porušení principů mezinárodního práva.³⁵ Situace se jevila o to vážnější, že se nejednalo o ojedinělý případ bezskrupulózního jednání „hrdého Albionu“. Ve stejné době totiž Britové válčili s Čínou v první opiové válce a současně vedli vojenské operace v Afghánistánu. Pro Němce se nyní Británie stávala objektem obdivu pro její námořní a hospodářskou sílu a ze stejného důvodu i zdrojem obav.³⁶ Tuto rozpolcenost nejlépe vyjádřil politický ekonom Friedrich List, který mimo jiné publikoval dva články se stejným názvem: *Dr. Bowring und der Deutsche Zollverein*. První vyšel v roce 1839, druhý o dva roky později. Jejich obsah prozrazuje zjevný posun ve vnímání Velké Británie jako hrozby pro Německo, jež dle Lista mělo zvýšit svoji materiální sílu kvůli Francii, Rusku a současně Británii. Zejména kvůli poslední zmíněné mocnosti pak podporoval systematické a rozsáhlé námořní zbrojení.³⁷ Ze stejného důvodu se touha po německém válečném loďstvu stávala v německé společnosti čím dál populárnější od počátku čtyřicátých let. To mělo zajistit bezpečnost německého pobřeží, obchodní plavby a v neposlední řadě budoucích kolonií, s jejichž pomocí by Německo udrželo krok s formováním světových říší těchto tří velmocí.³⁸

Obavy z chování Velké Británie, Francie a Ruska se odrazily i v přístupu Němců k severní hranici. Již v průběhu třicátých let existovala možnost britsko-ruského střetu v Severním moři a na Baltu kvůli jejich soupeření na Blízkém východě, k čemuž později skutečně došlo za krymské války v padesátých letech. Hrozba

34 John A. DAVIS, *Palmerston and the Sicilian Sulphur Crisis of 1840. An episode in the Imperialism of Free Trade*, *Risorgimento* 1, 1982, č. 2, s. 5–22; Vincenzo GIURA, *La Questione degli zolfi siciliani 1838–1841*, Geneva 1973, s. 72–78; Dennis W. THOMSON, *The Sulphur War (1840). A Confrontation between Great Britain and the Kingdom of the Two Sicilies in the Mediterranean*, Ann Arbor 1989, s. 133–141.

35 K reakci Evropanů na válku o síru viz Miroslav ŠEDIVÝ, *Britsko-neapolská válka o síru z roku 1840 a její evropská dimenze*, *Historica Olomucensia* 2016, č. 50, s. 87–103.

36 Raymond James SONTAG, *Germany and England. Background of Conflict, 1848–1894*, New York 1964, s. 51–54.

37 Erwin von BECKERATH (ed.), *Friedrich List. Schriften, Reden, Briefe, Band V: Aufsätze und Abhandlungen aus den Jahren 1831–1844*, Berlin 1928, s. 165–166 a 186–192.

38 Hans FENSKE, *Imperialistische Ansätze in Österreich im 19. Jh.*, in: Hans Fenske – Wolfgang Reinhard – Ernst Schulin (ed.), *Historia integra. Festschrift für Erich Hassinger zum 70. Geburtstag*, Berlin 1977, s. 245; Horst GRÜNDER, *Geschichte der deutschen Kolonien*, Paderborn 2012, s. 19–24; Frank Lorenz MÜLLER, *Der Traum von der Weltmacht. Imperialistische Ziele in der deutschen Nationalbewegung von der Rheinkrise bis zum Ende der Paulskirche*, *Jahrbuch der Hambach Gesellschaft* 6, 1996/97, s. 99–129.

válečných operací v této oblasti se jevila jako reálná i v průběhu Rýnské krize, což některé Němce přimělo uvažovat o zvýšení vlastní bezpečnosti na severu stejným způsobem jako na jihovýchodě a západě. Ve svých úvahách Němci zašli tak daleko, že v roce 1847 se v novinách objevil požadavek na získání Helgolandu, protože jinak z něj Britové mohli kdykoliv paralyzovat plavbu na Labi, Eider, Vezeře a Emži. Z tohoto důvodu byl ostrov dokonce označen za „německý Gibraltar“.³⁹ Ještě důležitějším dědictvím Rýnské krize pro situaci na pomezí střední a severní Evropy byl německý návrh vstupu Dánského království do Německého spolku. Jednalo se o další projev snahy o ovládnutí střední Evropy v širším geografickém významu toho slova. Do září 1841 byla v tisku formulována myšlenka Dánska jako takzvaného admirálského státu (*Admiralstaat*). Jeho král byl již členem spolku jako holštýnský a lauenburský vévoda, nyní se k němu měl připojit i s ostatními oblastmi svého státu. Ten by členstvím získal ochranu početné armády, na oplátku by poskytl svoji flotilu a kolonie. V neposlední řadě by jeho území umožnilo Němcům lepší kontrolu Pobaltí a usnadnilo válečné operace zde a v Severním moři.⁴⁰ Stejně jako v případě Švýcarska, Nizozemí a Belgie i nyní posloužil společný germánský původ jako podpůrný argument k legitimizaci této myšlenky.⁴¹

Záměr úzkého spojenectví se Švýcarskem, Nizozemím, Belgií a Dánskem neuspěl kvůli jejich neochotě podřídit se německému protektorátu. Třebaže jejich obyvatelé také s obavami sledovali situaci na mezinárodní scéně, svoji bezpečnost si chtěli zajistit sami či přinejmenším s pomocí někoho jiného. To byl i případ Dánů, kteří rezolutně odmítli myšlenku admirálského státu a současně se ještě více utvrdili v názoru, že žijí v nebezpečné době a mezi nebezpečnými sousedy: na západě Britové, jejichž ostřelování Kodaně v roce 1807 nebylo nikdy zapomenuto, na východě Rusové, kterým byla připisována snaha o ovládnutí Baltu, a konečně na jihu Němci s jejich admirálským státem a početným etnickým zastoupením v Holštýnsku, Lauenbursku a Šlesvicku, jež nyní bylo vnímáno jako přímá hrozba územní integritě království. Řešení této překerní situace však Dánové nehledali na jihu, ný-

39 *Deutsche Zeitung* 22. 7. 1847, č. 22, s. 173. Viz také *Deutsche Zeitung* 12. 8. 1847, č. 43, s.p.

40 Das Königreich Dänemark als deutscher Bundesstaat, *Beilage zur Allgemeinen Zeitung* 17. 9. 1841, č. 260, s. 2075–2076, a *Beilage zur Allgemeinen Zeitung* 18. 9. 1841, č. 261, s. 2083–2084; Steen Bo FRANDSEN, *Dänemark. Der kleine Nachbar im Norden. Aspekte der deutsch-dänischen Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*, Darmstadt 1994, s. 55–58.

41 Za všechny *Die Grenzboten* 1841, s. 1–10; Ernst von BÜLOW-CUMMEROW, *Preußen, seine Verfassung, seine Verwaltung, sein Verhältnis zu Deutschland*, Berlin 1842, s. 311–315. Troels FINK, *Admiralstatsplanerne i 1840'erne*, in: *Festskrift til Erik Arup*, København 1946, s. 287–303.

brž na severu v rámci myšlenky politické jednoty skandinávských národů.⁴² Třebaže ve Švédsku a v Norsku byla podpora skandinavismu menší, během čtyřicátých let postupně sílila i zde, a to ze stejného důvodu: pocit ohrožení ve světě, kde nebyly dodržovány principy mezinárodního práva a zachování míru se jevilo jako značně nejisté. Stejně jako pro Dány také pro Švédy a Nory se skandinávský spolek stal jedinou „efektivní odpovědí na nestabilní geopolitický pořádek“,⁴³ tvořící pevnou tvrz mezi Ruskem, Velkou Británií a Německem.⁴⁴

Německý nacionalismus a pangermanismus nechtěně přispěly k rozmachu skandinavismu. Snaha o zajištění vlastní bezpečnosti tak nakonec měla zcela opačný efekt, než bylo původně zamýšleno, když u Dánů vyvolala vlastní pocit ohrožení a skandinávskou odpověď.⁴⁵ Tato reakce je důležitým důkazem, že k nárůstu tohoto pocitu nepřispívaly pouze mezinárodní události, ale také geopolitické debaty v ji-

42 Henrik BECKER-CHRISTENSEN, *Skandinaviske Drømme og politiske Realiteter 1830–1850*, Århus 1981, s. 72–73; Claus BJØRN, *Fra Helstat til nationalstat 1814–1914*, in: Carsten Due-Nielsen – Ole Feldbæk – Nikolaj Petersen (ed.), *Dansk Udenrigspolitik Historie*, vol. 3, København 2003, s. 66–67 a 76–77; Knud J. V. JESPERSEN, *Die Nationalbewegung und Dänemark 1750–1850*, in: Heiner Timmermann (ed.), *Die Entstehung der Nationalbewegung in Europa 1750–1849*, Berlin 1993, s. 184; Armin SCHÜTZ – Nils GROES, *Der nationale Gegensatz 1800–1864*, Flensburg 1984, s. 86 a 88; Roar SKOVMAND, *Geschichte Dänemarks: 1830–1939. Die Auseinandersetzungen um nationale Einheit, demokratische Freiheit und soziale Gleichheit*, Neumünster 1973, s. 70; Christian DEGN, *Orla Lehmann und der nationale Gedanke. Eiderstaat und nordische Einheit*, Neumünster 1936, s. 78, 109 a 131–132.

43 Aladin LARGUËCHE, *Resistance as the Creation of a 'Natural Frontier'. The Language of 19th-Century Scandinavism (1839–1867)*, in: Luďa Klusáková – Martin Moll (ed.), *Crossing Frontiers. Resisting Identities*, Pisa 2010, s. 181.

44 Wolfram DUFNER, *Geschichte Schwedens. Ein Überblick*, Neumünster 1967, s. 213–214; Åke HOLMBERG, *On the Practicability of Scandinavianism. Mid-nineteenth-century Debate and Aspirations*, *Scandinavian Journal of History* 9, 1984, č. 2, s. 171–182; Theodore JORGENSON, *Norway's Relation to Scandinavian Unionism 1815–1871*, Northfield–Minnesota 1935, s. 127–128 a 145–164; Halvdan KOHT, *Die Stellung Norwegens und Schwedens im deutsch-dänischen Konflikt, zumal während der Jahre 1863 und 1864*, Oslo 1908, s. 4; Raymond E. LINDGREN, *Norway-Sweden. Union, Disunion and Scandinavian Integration*, New Jersey 1959, s. 48; Frantz WENDT, *The Nordic Council and Co-operation in Scandinavia*, Copenhagen 1959, s. 23–24.

45 Knud BERLIN, *Zur Problematik des Nordischen Gedankens*, Riga 1943, s. 13; T. K. DERRY, *A History of Scandinavia. Norway, Sweden, Denmark, Finland and Iceland*, London 1979, s. 239; Steen Bo FRANDSEN, *1848 in Dänemark. Die Durchsetzung der Demokratie und das Zerbrechen des Gesamtstaates*, in: Dieter Dowe – Heinz-Gerhard Haupt – Dieter Langewiesche (ed.), *Europa 1848. Revolution und Reform*, Bonn 1998, s. 396; Martin GERHARDT – Walther HUBATSCH, *Deutschland und Skandinavien im Wandel der Jahrhunderte*, Bonn 1950, s. 321 a 332; Mircea-Cristian GHENGHEA, *About Pan-Scandinavianism. Reference points in the 19th century (1815–1864)*, *The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies* 6, 2014, č. 2, s. 133–141.

ných zemích, což se nyní Němcům vrátilo jako bumerang: jestliže na počátku čtyřicátých let většina z nich vnímala skandinávské národy jako potenciální spojence, s kterými bylo možné vytvořit jednotný obranný val, přibližně do poloviny tohoto desetiletí se přinejmenším Dánové s jejich odlišnými ambicemi stali další bezpečnostní hrozbou, a to zejména v souvislosti s ideou skandinávského spolku. V případě jeho vzniku by Němci sousedili s nebezpečnými sousedy nejen na východě a západě, ale také na severu. O to více nyní cítili potřebu posílit svoji severní hranici, čímž se však pro ně jazykový a současně geopolitický spor o Šlesvicko a Holštýnsko stal doslova otázkou života a smrti. Když se na jaře 1848 vyostřil, kvůli budoucnosti těchto vévodství neváhali jít do války s Dánskem.⁴⁶

Vzájemně propojené úsilí o dosažení vlastní bezpečnosti nakonec vedlo k dramatickému zhoršení vztahů mezi státy a národy. Nebyl to zamýšlený ani vítaný proces, ale došlo k němu přesně v momentě, kdy se vlastní zájmy střetly s těmi ostatních. Jestliže na severu se v krátké době rozkmotřili Němci s Dány, pak na jihu došlo k identické situaci mezi Němci a Italy. Jakkoliv němečtí liberálové a demokraté pochybovali o proveditelnosti sjednocení Itálie, v zásadě proti této myšlence nic nenamítali, alespoň do té doby, než začala ohrožovat jejich vlastní zájmy. Ty byly primárně spojené se zabezpečením jižní hranice Německého spolku a námořní a koloniální expanze z rakouských přístavů na Jadranu. Proti tomu stál plán italských nacionalistů na vyhnání Rakušanů nejen z Lombardie a Benátska, ale také z Terstu a Jižních Tyrol. Tento požadavek však tvrdě narazil na německé straně, podobně jako francouzská touha po dosažení hranice na Rýně v roce 1840. V Rakousku i dalších spolkových státech existoval konsensus ohledně potřeby ponechat si Terst. Kvůli zajištění jeho bezpečnosti proti pozemnímu útoku Němci rovněž odmítali vydat západně položené kraje, které zahrnovaly Benátsko včetně samotných Benátek. Nejpozději v létě 1848 byla tato hranice definována řekami Mincio na západě a Pádem na jihu, čímž by v rakouských rukou zůstala strategická pevnost Verona. Ozývaly se však i hlasy ve prospěch udržení pevnosti Mantova za řekou Mincio. Nepřijatelné bylo rovněž vyklizení Jižních Tyrol, které byly považovány za klíčové pro obranu Rakouska a jižního Německa. Za potenciálního nepřítele zde byla považována především Francie, jejíž hegemonie v severní Itálii se Němci obávali. Vzpomínky na události napoleonských válek byly stále živé a již v roce 1839

46 William CARR, *Schleswig-Holstein 1815–1848. A Study in National Conflict*, Manchester 1963, s. 158–278; Alexa GEISTHÖVEL, *Eigentümlichkeit und Macht. Deutscher Nationalismus 1830–1851. Der Fall Schleswig-Holstein*, Stuttgart 2003, s. 222–223; Arthur Erwin IMHOF, *Grundzüge der nordischen Geschichte*, Darmstadt 1970, s. 148.

varoval Menzel před obnovením francouzského vlivu v této oblasti.⁴⁷ Z pohledu Němců se situace zhoršila na počátku následující dekády, kdy mezi Italy začaly sílit hlasy po vyhnání „Němců“ z Apeninského poloostrova, což sice byl italský výraz pouze pro „Rakušany“, ovšem dotčení se jím cítili i ostatní německy mluvící obyvatelé spolkových států. I kdyby se Francii nepodařilo dosáhnout hegemonie v severní Itálii, nepřátelství Italů vůči „Němcům“ nyní mohlo stejně tak dobře vést k francouzsko-italskému spojení. Obě možnosti tak posloužily jako argument ve prospěch rakouského setrvání v severovýchodním cípu Apeninského poloostrova. Byli i tací, kteří v něm viděli potvrzení správnosti konceptu *Mitteleuroapy*, protože dle jejich názoru ze strategického hlediska německá přítomnost zde a na dolním toku Dunaje spolu souvisely.⁴⁸

Nejen na Balkáně, ale i v dalších regionech byla německá reakce na vnější ohrožení spojena s nárůstem šovinismu. Nebyl brán zřetel na skutečnost, že v požadovaných oblastech žily rovněž jiné národy, které někdy dokonce tvořily většinu; příklad Italů byl zřejmě tím nejkřiklavějším, ovšem zdaleka ne jediným. I mnozí němečtí demokraté se v létě 1848 odmítali řídit právy národů, kterými se tak rádi oháněli při prosazování vlastních zájmů.⁴⁹ Tento nekonzistentní a současně velmi nekompromisní postoj byl výsledkem situace, kdy Němci neviděli pouze jednoho nepřítele, nýbrž hned několik, a to na všech světových stranách: na jihu Italy, na západě Francouze, na severu Dány s dalšími skandinávskými národy po boku, na

47 W. MENZEL, *Europa im Jahr 1840*, s. 184.

48 Wolfgang ALTGELD, *Zur Rezeption der Risorgimento-Literatur in Deutschland vor 1848*, *Risorgimento* 1981, č. 1, s. 15; Wolfgang ALTGELD, *Deutsche Nation und Habsburger Monarchie. Die Entstehung des Mitteleuropagedankens vor 1848*, in: Luigi Cotteri (ed.), *Die Einheit Europas. Das Problem der Nationalitäten*, Meran 1990, s. 287–289; Sandro BORTOLOTTI, *La stampa germanica nei riguardi del movimento nazionale italiano negli anni 1841–1847*, *Rassegna Storica del Risorgimento* 25, 1938, s. 528–530; Karl BUCHHEIM, *Die Stellung der Kölnischen Zeitung im vormärzlichen rheinischen Liberalismus*, Leipzig 1914, s. 255–283; Federico CURATO, *Scritti di storia diplomatica*, Milano 1984, s. 77–79; Gabriele B. CLEMENS, *Torino e il Piemonte visti dalla Prussia*, in: Umberto Levra (ed.), *Il Piemonte alle soglie del 1848*, Torino 1999, s. 629–639; Christof DIPPER, *Revolution und Risorgimento. Italien 1848/49 aus deutscher Perspektive*, *Historische Zeitschrift. Beihefte* 29, 2000, s. 75; Jens PETERSEN, *Politik und Kultur Italiens im Spiegel der deutschen Presse*, in: Arnold Esch – Jens Petersen (ed.), *Deutsches Ottocento. Die deutsche Wahrnehmung Italiens im Risorgimento*, Tübingen 2000, s. 15–16; Dietmar STÜBLER, *Deutschland-Italien 1789–1849. Zeitgenössische Texte*, Leipzig 2002, s. 271; Günther WOLLSTEIN, *Die Paulskirche und Oberitalien 1848/49*, *Risorgimento. Europäische Zeitschrift für die neuere Geschichte Italiens* 1, 1980, č. 3, s. 276–292.

49 R. J. B. BOSWORTH, *Nationalism*, Abingdon–New York 2013, s. 73; Dieter HEIN, *Die Revolution von 1848/49*, München 1998, s. 77.

východě Rusy. Pocit obklíčení známý z éry vilémovského Německa tak získal svůj precedens již před rokem 1848.⁵⁰

Situace se zdála být o to vážnější, že dle mnoha Němců byla na východě ruská hrozba umocněna protiněmeckým postojem dalších slovanských národů, a to včetně Čechů. Zatímco Rýnská krize sehrála v genezi tohoto názoru jen okrajovou roli, a to tím, že stimulovala spirálu geopolitické nejistoty, neúspěšné povstání Poláků na počátku roku 1846 a rakouská anexe Republiky krakovské na jeho konci měly přímý a zásadní význam pro formování tohoto protislovanského a současně protičeského postoje. To platí především o anexi, která byla Rakousku odsouhlasena Ruskem a Pruskem na počátku listopadu.⁵¹ Francie a Velká Británie proti zničení posledního reliktu polské nezávislosti protestovaly, neboť v něm spatřovaly porušení Závěrečných akt Vídeňského kongresu z roku 1815, do nichž byla vložena i smlouva tří konzervativních mocností o vytvoření malé polské republiky.⁵²

Tvrzení, že Němci byli anexí šokováni a že ji odsoudili jako protiprávní, neodpovídá realitě.⁵³ Ve skutečnosti byl jejich postoj daleko smířlivější. I když i oni byli likvidací suverénního státu překvapeni a intenzivně diskutovali o její legitimitě, jen část z nich se vůči ní postavila z právních důvodů. Na druhé straně mnozí z těch, kteří v ní viděli porušení mezinárodních norem, s ní nakonec souhlasili, což platilo dokonce i pro mnohé liberály. Daleko více jim vadila protirakouská kampaň v britském a francouzském tisku, který mimo jiné zdůrazňoval právo Velké Británie a Francie na spolurozhodování o osudu Krakova na základě jejich podpisu Závěrečných akt. Pro Němce bylo nemožné akceptovat tento právní výklad, neboť ustavující články Německého spolku byly rovněž součástí této smlouvy. Přijmout ho by znamenalo uznat právo obou velmocí na vměšování do spolkových záležitostí, což rezolutně odmítli jak němečtí panovníci, tak jejich poddaní bez ohledu na politickou příslušnost.⁵⁴

Právě otázka nezávislosti Německého spolku přiměla mnoho jeho obyvatel k podpoře anexe a současně je učinila velmi citlivými vůči kritice Britů a Francou-

50 Nikolaus BUSCHMANN, *Einkreisung und Waffenbruderschaft. Die öffentliche Deutung von Krieg und Nation in Deutschland 1850–1871*, Göttingen 2003, s. 181–187.

51 M. SZAROTA, *Krakau*, s. 152.

52 David BROWN, *Palmerston. A Biography*, New Haven 2010, s. 293–294; Roger BULLEN, *Palmerston, Guizot and the Collapse of the Entente Cordiale*, London 1974, s. 164–173.

53 Franz ADLGASSER, *Viktor Franz Freiherr von Andrian-Werburg. „Österreich wird meine Stimme erkennen lernen wie die Stimme Gottes in der Wüste.“ Tagebücher 1839–1858, Band 1: 1839–1847*, Wien 2011, s. 640. K tomuto názoru viz literatura v poznámce pod čarou 13.

54 Miroslav ŠEDIVÝ, *The German Response to Austria's Annexation of Cracow in 1846*, *German History* 40, 2022, č. 3, s. 340–360.

zů, která byla vedena nejen v právní, ale také v morální rovině. Němci reagovali obviněním obou mocností z pokrytectví, neboť ty samy opakovaně zneužívaly svoji převahu v Evropě a v zámoří, a to bez ohledu na postoj ostatních států a mnohdy i v rozporu s platnými normami mezinárodního práva. Jejich egoistická a agresivní politika nyní byla velmi často připomínána v německém tisku. Rýnská krize, první opiová válka či kolonizace Alžírsko byly jen jedněmi z mnoha často skloňovaných plodů této politiky.⁵⁵ Již současníci si všimli, že „v krakovské aféře se německý tisk důsledně vyjadřoval v národním duchu a rezolutně se bránil proti aroganci Francie a Anglie“.⁵⁶

Byla to daleko více tato polemika než samotná anexe, co u Němců přizivilo geopolitickou nejistotu. S ohledem na polohu Krakova však jejich obava o vlastní bezpečnost byla primárně spojena s Ruskem, které samo o sobě sloužilo jako pádný argument ve prospěch připojení malé republiky k Rakousku. Záhy po oznámení anexe totiž vešlo ve všeobecnou známost, že car ji chtěl zničit za každou cenu a pohrozil, že v případě rakouské váhavosti tak učiní sám. Vídeňskému kabinetu měl údajně sdělit: „Vy, nebo já zabereme Krakov!“⁵⁷ Drtivá většina Němců jednoznačně preferovala zábor Rakouskem, protože jeho ruská držba byla všeobecně vnímána jako oslabení obranyschopnosti Německého spolku. Naopak jeho kontrola jedním ze spolkových států umožnila přeměnit jej v pevnostní město, a tím zlepšit bezpečnost německé východní hranice. V tomto kontextu se anexe jevila nejen rozumnou a oprávněnou, ale doslova nezbytnou.⁵⁸ Názor o „nezbytnosti“ byl umocněn čím

55 Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Berlín (dále jen GStA PK), III. Hauptabteilung (dále jen III. HA), Ministerium des Auswärtigen I (dále jen MdA I), 5779, Bockelberg Canitzovi, Darmstadt, 27. 12. 1846; Archives diplomatiques et africaines, Brusel (dále ADA), Correspondances politiques (dále jen CP), Prusse 8, Nothomb Dechampsovi, Berlín, 13. 2. 1847; *Allgemeine Zeitung* 3. 12. 1846, č. 337, s. 2692; *Stadt Aachener Zeitung* 1. 12. 1846, č. 335, s.p., 10. 12. 1846, č. 344, s.p.; *Frankfurter Oberpostamts-Zeitung* 22. 11. 1846, č. 322, s. 3159, 24. 11. 1846, č. 324, s. 3179–3180, 1. 12. 1846, č. 331, s. 3241, 7. 12. 1846, č. 337, s. 3287; *Deutsche Allgemeine Zeitung* 27. 11. 1846, č. 331, s. 2933, 2. 12. 1846, č. 336, s. 2974, 9. 12. 1846, č. 343, s. 3033, 27. 12. 1846, č. 361, s. 3181, 2. 1. 1847, č. 2, s. 13; *Kourier an der Donau* 28. 11. 1846, č. 328, s.p., 9. 12. 1846, č. 339, s.p.; *Münchener Politische Zeitung* 5. 12. 1846, č. 288, s. 1181; Karl BUCHHEIM, *Die Stellung der Kölnischen Zeitung im vormärzlichen rheinischen Liberalismus*, Leipzig 1914, s. 267.

56 *Stadt Aachener Zeitung* 16. 12. 1846, č. 350, s.p.

57 *Schwäbische Zeitung* 21. 11. 1846, č. 270, s. 1085. Rovněž *Frankfurter Oberpostamts-Zeitung* 21. 11. 1846, č. 321, s. 3152.

58 Sächsisches Staatsarchiv, Hauptstaatsarchiv Dresden (dále jen HStA DD), 10717 Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten, 0860, Könneritz Zeschauovi, Vídeň, 17. 11. 1846, Minckwitz Zeschauovi, Berlín, 18. 11. 1846; Riksarkivet, Stockholm, Beskickningsarkiv, Inkomma skrivelser, Kabinettet för utrikes brevväxlingen, E2 D:890, Hochschild Ihremu, Vídeň, 17. 11. 1846;

dál tím silnějším vnímáním Ruska jako nepřítele kvůli jeho údajným hegemoniálním aspiracím v Pobaltí a podunajských knížectvích. Například obava z ruské okupace Moldavska a Valaška byla na konci roku 1846 natolik intenzivní, že rezonovala jak mezi obyvateli Vídně, tak i vzdálenějších míst včetně Hamburгу a Darmstadtu.⁵⁹

Strach z Ruska byl v této době umocněn zvěstí o jeho spolupráci s panslavistickým hnutím. Dokonce existovalo podezření, že bylo přímo řízeno petrohradskou vládou.⁶⁰ Koincidence s událostmi roku 1846 nebyla náhodná, neboť právě polské povstání a anexe Krakova přispěly k nárůstu zájmu německé veřejnosti o panslavismus, a to nejen na východě, ale také na severu či západě Německa. Anexe a panslavismus byly také explicitně a společně zmiňovány v textech věnovaných ruskému nebezpečí a z něj pramenící potřebě přeměny Krakova v pevnostní město.⁶¹ V tehdy velmi známém pamfletu *Der Weltkampf der Deutschen und Slaven* vylíčil jeho autor, gymnaziální profesor z Brandenburгу Moritz Wilhelm Heffter, anexi tohoto města jako poslední kapitolu souperení Germánů a Slovanů o území; jeho zisk Němcům do budoucna poskytl strategickou výhodou proti Rusům i dalším Slovanům.⁶²

Allgemeine Zeitung 4. 12. 1846, č. 338, s. 185, 5. 12. 1846, č. 339, s. 2707–2708, 6. 12. 1846, č. 340, s. 2716–2717; *Illustrirte Zeitung* 7. 11. 1846, č. 175, s. 302, 19. 12. 1846, č. 181, s. 394, 2. 1. 1847, č. 183, s. 3; *Die Grenzboten* 5, 1846, č. 47, s. 350–353; *Münchener Politische Zeitung* 4. 1. 1847, č. 3, s. 10, 16. 1. 1847, č. 14, s. 53–55; *Frankfurter Oberpostamt-Zeitung* 21. 11. 1846, č. 321, s. 3153, 7. 12. 1846, č. 337, s. 3301.

59 Národní archiv České republiky, Praha (dále jen NA), Presidium českého gubernia – tajné, 1819–1848 (dále jen PG), 44, situační zpráva pro Prahu v prosinci 1846, Praha, 12. 1. 1846, situační zpráva pro Čechy ve druhé polovině roku 1846, Praha, 28. 2. 1847; Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Vídeň (dále jen HHStA), Kabinettsarchiv (dále jen KA), Staatsrat (dále jen StR), Minister-Kolowrat Akten (dále jen MKA), 214, situační zpráva pro Vídeň v prosinci 1846, 20. 2. 1847; HHStA, KA, StR, MKA, 217, situační zpráva pro Vídeň v březnu 1847, 6. 3. 1847; GStA PK, III. HA, MdA I, 3095/2, Hänlein Fridrichu Vilémovi IV., Hamburg, 26. 11. 1846; AMAE, CP, Hesse-Darmstadt 21, Sercey Guizotovi, Darmstadt, 12. 3. 1847; *Kourier an der Donau* 23. 11. 1846, č. 323, s.p.; *Der Tagesherold* 27. 3. 1847, č. 86, s. 367.

60 K problematice panslavismu ve sledovaném období více Radomír VLČEK, *Ruský panslavismus. Realita a fikce*, Praha 2002, s. 75–76.

61 Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Mnichov (dále jen BHStA), Ministerium des Äußern (dále jen MA), Bremen, Hamburg, Lübeck 2297, Hormayrova zpráva, Brémy, 18. 1. 1847; HHStA, Staatskanzlei, Konsulate, Leipzig 27, Grüner Metternichovi, Lipsko, 28. 11. a 22. 12. 1846; *Illustrirte Zeitung* 19. 12. 1846, č. 181, s. 394.

62 Moritz W. HEFFTER, *Der Weltkampf der Deutschen und Slaven seit dem Ende des fünften Jahrhunderts nach christlicher Zeitrechnung*, Hamburg–Gotha 1847, s. 455 a 480.

Polské události umocnily německou averzi vůči panslavismu, který dle mnoha Němců reprezentoval nejen ruské, ale také polské ambice. Byl to nepochybně paradox s ohledem na vzájemnou animozitu Poláků a Rusů, ovšem pro Němce nyní obě etnika představovala dvě strany téže mince. I když propolské sympatie se v německé společnosti stále vyskytovaly, především mezi jihoněmeckými liberály a demokraty, proti třicátým letům nyní výrazně poklesly.

Velmi hlasitě byl odsouzen údajný pokus polských revolucionářů poštvat svou kritikou anexe mocnosti proti sobě. Zvláště nelibě pak bylo pohlíženo na jejich verbální výpady proti Rakousku a Německému spolku. Ve Vídni se dokonce objevil názor, že Poláci nenáviděli nejen Rakousko, ale „všechno německé“.⁶³ Vnímání Poláků jako hrozby pak vedlo v různých částech Německa k nárůstu protipolského resentimentu.⁶⁴ Zkušený francouzský vyslanec v Mnichově, baron Paul de Bourgoing, byl nucen již na konci listopadu 1846 uznat, že propolské „sympatie v důsledku posledních událostí výrazně poklesly. Nedávná rozšířená pomluva o plánu otrávit posádku v Poznani vyvolala senzaci v celém Německu, které se ještě více distancovalo od polské věci, která je navíc považována za stále beznadějnější“.⁶⁵

Podobně jako u předchozích mezinárodních událostí nebyla ani anexe Krakova vnímána v rámci geopolitických debat jako izolovaný problém. Jestliže dříve byla řada krizí a lokálních válek vzájemně spojována – za všechny lze uvést Rýnskou krizi s Východní otázkou a válku o síru s opiovou válkou, což platilo i o hrozbách typu francouzské expanze na Rýně a hegemonie v severní Itálii, pak na otázku Krakova bylo nahlíženo optikou nejen ruského a panslavistického nebezpečí na východě, ale také francouzského na západě. Nikoliv náhodou se na počátku zimy 1846

63 Karl GLOSSY, *Wien 1840–1848. Eine amtliche Chronik, Zweiter Teil: 1845–1847*, Wien 1919, s. 213.

64 AMAE, CP, Bade 33, Langsdorff Guizotovi, Karlsruhe, 26. 11. a 15. 12. 1846; AMAE, CP, Hesse-Darmstadt 21, Sercey Guizotovi, Darmstadt, 20. 1. a 12. 3. 1847; AMAE, CP, Prusse 300, Dalmatie Guizotovi, Berlín, 23. 12. 1846; AMAE, CP, Saxe électorale et royale 107, Eyragues Guizotovi, Drážďany, 12. 12. 1846; *Frankfurter Oberpostamts-Zeitung* 28. 11. 1846, č. 328, s. 3221; Thomas BRENDEL, *Zukunft Europa? Das Europabild und die Idee der internationalen Solidarität bei den deutschen Liberalen im Vormärz (1815–1848)*, Bochum 2005, s. 428 a 432–433; Stefan KIENIEWICZ, *The Free State of Cracow 1815–1846*, The Slavonic and East European Review 26, 1947, č. 66, s. 86; Peter RASSEK, *Für ein freies Polen und ein liberales Preußen. Czartoryskis Deutschlandpolitik am Vorabend der Revolution von 1848. Ein Beitrag zur polnisch-deutschen Beziehungsgeschichte*, Frankfurt am Main 2016, s. 96.

65 Bourgoing Guizotovi, Mnichov, 30. 11. 1846, Anton CHROUST, *Gesandtschaftsberichte aus München 1814–1848. Abteilung I: Die Berichte der französischen Gesandten, Band V: Die Berichte aus der letzten Zeit des Ministeriums Abel und bis zur Thronentsagung König Ludwigs I. (vom September 1843 bis zum März 1848)*, München 1936, s. 224.

objevila v Německu fáma o možném francouzsko-ruském spojení, která do počátku následujícího roku nabrala na intenzitě.⁶⁶ Současně se šířily hlasy varující před aliancí mezi Francouzi a Poláky, pokud by v budoucnu došlo k obnovení polského státu. Neexistovala totiž záruka, že by tato aliance byla méně protiněmecká než ta rusko-francouzská.⁶⁷ V obou případech „by se Německo ocitlo mezi dvěma ohni“.⁶⁸ Dle belgického zástupce ve Frankfurtu nad Mohanem Camilla de Briez někteří Němci nezapomněli na polsko-francouzská spojení v minulých státech, mnohdy namířená proti Svaté říši římské. Právě geopolitika přiměla Brieze vysvětlit jejich současný protipolský postoj těmito slovy: „K pochopení tajemství náklonnosti a nenávisti národů téměř vždy stačí otevřít jejich historii a podívat se na mapu.“⁶⁹ Nedůvěra vůči Polákům umocnila již tak silné přesvědčení o nutnosti zvýšit vlastní obranyschopnost za každou cenu. Neméně důležité bylo učinit tak vlastními prostředky, což způsobilo, že myšlenka obnovení polského království jako nárazníkového státu mezi Německem a Ruskem nyní ztratila mnoho stoupenců.⁷⁰

Tolerance anexe a rostoucí averze vůči Polákům měly společného jmenovatele: ohled na vlastní bezpečnost. Jak Briez trefně poznamenal, byl to důsledek „pudu sebezáchovy, který je prvotním zájmem všech, jednotlivců i národů“.⁷¹ Z tohoto důvodu bylo obnovení nezávislosti Krakova předem zcela vyloučenou záležitostí. Na konci prosince 1846 hlásil augsburský *Allgemeine Zeitung (AZ)*, že německá veřejnost se převážně „vyjádřila v národním duchu a neobnovení [Krakova] bylo uznáno jako nutnost německého přežití“.⁷² Na počátku ledna 1847 navázal *Münchener Politische Zeitung* na tuto „logiku“ odkazem na nejistou mezinárodní situaci,

66 HStA DD, 10717 Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten, 0860, Könnertitz Zeschauovi, Vídeň, 3. 12. 1846; *Die Grenzboten* 5, 1846, č. 45, s. 245–251; K. GLOSSY, *Wien 1840–1848*, s. 149; *Weser-Zeitung* 2. 1. 1847, č. 931, s.p.; *Illustrierte Zeitung* 21. 11. 1846, č. 177, s. 307; *Der Tagesherold* 27. 3. 1847, č. 86, s. 367.

67 *Allgemeine Zeitung* 8. 12. 1846, č. 341, s. 2727; *Kourier an der Donau* 10. 12. 1846, č. 340, s.p.; *Münchener Politische Zeitung* 11. 12. 1846, č. 293, s. 1204.

68 *Münchener Politische Zeitung* 11. 12. 1846, č. 293, s. 1204. Rovněž *Kourier an der Donau* 10. 12. 1846, č. 340, s.p.

69 ADA, CP, Confédération germanique 3, Briez Dechampsovi, Frankfurt, 28. 1. 1847.

70 Bourgoing Guizotovi, Mnichov, 30. 11. 1846, A. CHROUST, *Gesandtschaftsberichte aus München*, s. 222–224; *Königlich privilegierte Berlinische Zeitung* 1. 12. 1846, č. 281, s.p.; *Die Grenzboten* 6, 1847, č. 1, s. 39; Eberhard KOLB, *Polenbild und Polenfreundschaft der deutschen Frühliberalen. Zu Motivation und Funktion außenpolitischer Parteinahme im Vormärz*, Saeculum 26, 1975, č. 1, s. 125.

71 ADA, CP, Confédération germanique 3, Briez Dechampsovi, Frankfurt, 28. 1. 1847.

72 *Allgemeine Zeitung* 30. 12. 1846, č. 364, s. 2912.

jež od Německa vyžadovala sílu a rozhodnost; když nové teritorium sloužilo jedné německé zemi, pak sloužilo celé německé vlasti.⁷³ Dokonce i velmi liberální *Deutsche Zeitung* se v červenci 1847 vrátil k anexi s názorem, že se sice jednalo o porušení mezinárodního práva, ale také o reakci na bezpečnostní hrozbu, a proto to byla nezbytnost, kterou v Německu nikdo nemohl odsuzovat.⁷⁴ O rozšíření tohoto postoje svědčí nejen identická vyjádření v dalších novinách, ale i jejich kritika ze strany umírněného tisku, jenž byl šokován mírou nadšení pro anexi a s ní spojeného vymezování se vůči ostatním státům a národům.⁷⁵

Otázka vlastní bezpečnosti definovala postoj Němců vůči Polákům i v roce 1848, což je jasně patrné především z jednání německého parlamentu ve Frankfurtu nad Mohanem. Jedním z jeho cílů bylo vytvořit silné Německo schopné ubránit svoji existenci na mezinárodní scéně.⁷⁶ V otázce Polska sice poslanci uznali, že jeho trojí dělení v 18. století bylo aktem bezpráví, ovšem ohled na vlastní zájmy jim bránil tuto křivdu napravit.⁷⁷ I když v historiografii bývá často zmiňováno původní přání po obnově Polska, to již od počátku revoluce nebylo zdaleka tak silné jako ve třicátých letech a v žádném případě nebylo spojeno s ochotou odstoupit Polákům oblasti, které byly součástí Pruska a Rakouska. Na jaře a v létě se jejich postoj stal ještě nesmiřitelnější pod vlivem zhoršující se mezinárodní situace. Tehdy bojovali s Dány a prostřednictvím Rakouska i s Italy. Neboť Dány diplomaticky podporovaly Francie, Británie a Rusko a s Italy sympatizovaly obě liberální mocnosti, mezi Němci postupně narůstala obava z nepřátelské reakce těchto tří velmocí. Intenzivnější pocit ohrožení pak definitivně učinil přítrž vážně zamýšleným úvahám o znovuzrození Polska, z kterého mohl vzejít další nepřítel Německa. Poslanci frankfurtského parlamentu také nikdy nehovořili o obnově nezávislosti Krakova, zatímco Poznaň s početným polským etnikem považovali za německé město kvůli jeho významu pro obranu východní hranice a nakonec schválili jeho připojení k Německému spolku drtivou většinou 342 hlasů proti 31.⁷⁸

73 *Münchener Politische Zeitung* 5. 1. 1847, č. 4, s. 14.

74 *Deutsche Zeitung* 18. 7. 1847, č. 18, s. 137.

75 *Politisch-praktisches Wochenblatt für Mecklenburg* 22. 1. 1847, s. 31–32.

76 Eva Maria WERNER, *Kleine Geschichte der deutschen Revolution von 1848/49*, Wien–Köln–Weimar 2009, s. 85.

77 Ulrike von HIRSCHHAUSEN, *Liberalismus und Nation. Die Deutsche Zeitung 1847–1850*, Düsseldorf 1998, s. 153–154.

78 *Verhandlungen des Deutschen Parlaments, Erste Lieferung*, Frankfurt am Main 1848, s. 32, 34 a 36; Hans-Joachim BARTMUß – Josef ULFKOTTE, *Nach dem Turnverbot. „Turnvater“ Jahn zwischen 1819 und 1852*, Köln–Weimar–Wien 2011, s. 176; Helmut BLEIBER, *Deutsche Polenfreundschaft 1848*, in: Lars Lambrecht (ed.), *Osteuropa in den Revolutionen von 1848*, Frankfurt

Již zmíněná problematika panslavismu je důležitá pro pochopení vývoje německo-polských vztahů v letech 1846 až 1848 a nástin obojího je současně nezbytným předpokladem k vysvětlení horšícího se vztahu Němců vůči českému etniku, neboť ten byl přímo závislý na obou procesech. Důkazem je již samotná spojitost mezi jednotlivými událostmi a konjunkturou zájmu německé společnosti o tyto „hrozby“: zvýšený zájem o Čechy se dostavil poprvé společně s debatami o ruské kontrole dunajské delty a panslavismu v letech 1839–1840, k další takové vlně pak došlo v souvislosti s polskými událostmi v roce 1846, které rovněž obrátily pozornost k Rusku a panslavismu, a to vše platí i pro rok 1848. Ve všech třech etapách také došlo k nárůstu obav o vlastní bezpečnost, což opět není náhoda, jak dokládají četné dobové texty.

Negativní postoj k panslavismu se mezi Němci začal vyvíjet dříve, a proto představuje dlouhodobější rámec jejich vztahu k Polákům a Čechům. Jeho zrod je spojen s druhou polovinou třicátých let, kdy pocit ohrožení z Ruska byl posílen podezřením ze spolupráce Rusů s ostatními slovanskými národy. Ty byly od této chvíle čím dál tím více považovány za carovu pátou kolonu ve střední a jihovýchodní Evropě.⁷⁹ Rozhodně nebyla náhoda, že toto nebezpečí zmínil již Wolfgang Menzel ve svém textu z roku 1839⁸⁰ a že ruská kontrola ústí Dunaje byla nejpozději v roce 1840 vnímána jako součást nejen německo-ruského, ale též německo-slovanského soupeření.⁸¹ V průběhu čtyřicátých let pak strach z panslavismu sílil, a to nejen mezi literáty typu Franze Schuselky, Karla Moeringa a Friedricha Lista, ale také v širší veřejnosti. V únoru 1843 na toto téma hovořili obyvatelé Vídně, a to opět v spojení s Ruskem,⁸² v roce 1848 obava, aby se hlavní město Rakouska neocitlo na

am Main 2006, s. 93; Walter BUßMANN, *Zur Geschichte des deutschen Liberalismus im 19. Jahrhundert*, Historische Zeitschrift 186, 1958, č. 3, s. 535; Hans Joachim HAHN, *The 1848 Revolutions in German-Speaking Europe*, Harlow–London 2001, s. 148–149; Günter MICK, *Die Paulskirche. Streiten für Einigkeit und Recht und Freiheit*, Frankfurt am Main 1988, s. 101; Frank L. MÜLLER, *Die Revolution von 1848/49*, Darmstadt 2009, s. 100.

79 *Deutsche Volkshalle* 9. 2. 1840, č. 30, s. 115, 18. 2. 1840, č. 37, s. 143; Walter PAPE, *Eispalast der Despotie. Russen- und Rußlandbilder in der politischen Lyrik des Vormärz (1830–1848)*, in: Mechthild Keller (ed.), *Russen und Rußland aus deutscher Sicht. 19. Jahrhundert. Von der Jahrhundertwende bis zur Reichsgründung (1800–1871)*, München 1992, s. 459; Henry C. MEYER, *Drang nach Osten. Fortunes of a Slogan-concept in German-Slavic Relations, 1849–1990*, Bern 1996, s. 36.

80 W. MENZEL, *Europa im Jahr 1840*, s. 125.

81 Frank NÄGLER, *Von der Idee des Friedens zur Apologie des Krieges. Eine Untersuchung geistiger Strömungen im Umkreis des Rotteck-Welckerschen Staatslexikons*, Baden-Baden 1990, s. 303.

82 K. GLOSSY, *Wien 1840–1848*, s. 148; Vratislav DOUBEK, *Česká politika a Rusko (1848–1914)*, Praha 2004, s. 22–25; Adam WANDRUSZKA, *Karl Moering. Ein deutscher Soldat und*

„ruské hranici“, zasáhla již celou německou společnost.⁸³ V jejím důsledku získal koncept německé střední Evropy na významu jako protiváha údajné snahy o vytvoření rusko-slovanského impéria. Někteří Němci dokonce nejpozději od roku 1840 hovořili o založení vlastní „východní říše“ (*Ostreich*).⁸⁴ Ta by slovy radikálního poslance Bádenského sněmu Friedricha Heckera představovala hráz proti „panslavistické touze po světovládě“.⁸⁵

Vnímání Ruska a panslavismu jako vážného problému obrátilo německou pozornost k Čechám. Dne 24. listopadu 1839 publikoval porýnský liberál Gustav Höfken v *AZ* článek *Die Czechen und die übrigen Westslaven*. V něm upozornil na obavu britské, francouzské a německé veřejnosti ze snahy Ruska o rozšíření svého území hlouběji do střední Evropy. Z Höfkenova textu rovněž vyplývá, že někteří jeho současníci očividně vnímali Čechy jako součást panslovanské hrozby. Ačkoliv on sám považoval podezření z ruských teritoriálních aspirací a obavu ze západních Slovanů jako nástroje k jejich realizaci za přehnané, přesto podporoval rozšíření rakouského panství podél Dunaje jako nezbytné opatření proti ruské rozpínavosti v zájmu zachování rovnováhy sil v Evropě. Současně horoval pro zajištění bezpečnosti a svobody slovanských národů v rámci habsburské monarchie, což mělo upevnit jejich loajalitu vůči vládě ve Vídni.⁸⁶

Höfkenův článek byl napsán pod vlivem dobových událostí, zejména v té době kulminující blížkovýchodní krize. Nejistá situace na mezinárodní scéně v letech 1839 a 1840 zjevně přispěla i k rozšíření pojmů „Čech“ (Czeche) a „český“

Politiker aus dem alten Österreich, Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 53, 1939, s. 92, 115 a 131.

83 Hrabě Vitzthum hraběnka Elisabeth Vitzthum von Eckstädt, Vídeň, 15. 6. 1848, Karl Friedrich VITZTHUM VON ECKSTÄDT, *Berlin und Wien in den Jahren 1845–1852. Politische Privatbriefe*, Stuttgart 1886, s. 120; Julius FRÖBEL, *Wien, Deutschland und Europa*, Wien 1848, s. 12; Andreas FAHRMEIR, *Die Deutschen und ihre Nation. Geschichte einer Idee*, Stuttgart 2017, s. 88–89; Rüdiger HACHTMANN, *Berlin 1848. Eine Politik- und Gesellschaftsgeschichte der Revolution*, Bonn 1997, s. 657; Gerhard PFEISINGER, *Die Revolution von 1848 in Graz*, Wien 1986, s. 77.

84 *Deutsche Volkshalle* 6. 8. 1840, č. 142, s. 571–572, 5. 1. 1841, č. 3, s. 9; Moses HESS, *Die europäische Triarchie*, Leipzig 1841, s. 177; *Rheinische Zeitung* 5. 4. 1842, č. 95, Inge TAUBERT (ed.), *Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*, Band 2, Leipzig 1974, s.p.; Raimund Friedrich KAINDL, *Oesterreich, Preußen, Deutschland. Deutsche Geschichte in großdeutscher Beleuchtung*, Wien–Leipzig 1926, s. 110.

85 Alfred FISCHER, *Der Panslawismus bis zum Weltkrieg. Ein geschichtlicher Überblick*, Stuttgart–Berlin 1919, s. 227.

86 Gustav HÖFKEN, *Die Czechen und die übrigen Westslaven*, Beilage zur Allgemeinen Zeitung, 24. 11. 1839, č. 328, s. 2565–2568.

(*czechisch*) v německých novinách. Právě *AZ* v tomto hrály významnou roli, a to díky článkům o údajném slovanském sdružení lačnicím po vytvoření všeslovanské říše. Čechům, respektive „čechomanům“, byla v tomto úsilí připisována aktivní role: v Čechách a na Moravě měli založit nezávislé království a poté jej připojit k této říši. Byla jim tak přisouzena role předvoje panslavismu, což současně znamenalo i Ruska.⁸⁷

Nazírání na Čechy všeslovanskou optikou učinilo z německo-českých vztahů primárně geopolitický problém. Stejně jako v případě Dánů a Italů i postoj k Čechům byl determinován strategickou hodnotou území, na kterém žili. To dle Němců vráželo z východu klín do území spolku, a proto by jeho případné ovládnutí „nepřítelem“ ohrozilo rozsáhlé oblasti na severu, východě i jihovýchodě Německa. České země se tak jeví jako zcela nezbytné pro jeho obranyschopnost a zároveň i pro spojení mezi severem a jihem. V roce 1845 vyjádřil tento názor württemberský politik a novinář Paul A. Pfizer, když poukázal na zásadní význam Čech a Moravy pro německou bezpečnost na východě, a to právě s ohledem na Rusko a panslavismus. Jejich udržení se v jeho očích stalo doslova „životně důležité“ pro celé Německo.⁸⁸

Během roku 1846 byli Češi se svými vlastními národními aspiracemi čím dál tím častěji vnímáni jako protiněmecký element, a proto ještě více než kdykoli dříve jako potenciální podporovatelé ruského expansionismu a s ním souvisejícího panslavismu ve střední Evropě. Pro ty, kteří věřili v obklíčení Německa, se právě v tomto období v Čechách uzavřel pomyslný kruh.⁸⁹ Jako první v tomto směru zapůsobily události polského povstání z počátku roku, které u německých Rakušanů vyvolaly pochybnosti o loajalitě Čechů vůči Rakousku a Německému spolku. Údajné napojení Čechů na další slovanské národy mělo podněcovat jejich separatismus.⁹⁰ I když anexe Krakova nebyla v českých zemích kritizována a ani odtud nebyly hlášeny propolské sympatie, ve zjitřené atmosféře se Němci cítili být ohroženi

87 J. KOŘALKA, *Češi v habsburské říši*, s. 53, 57 a 71; H. LADES, *Die Tschechen*, s. 81; John R. RATH, *The Viennese Revolution of 1848*, Austin 1957, s. 148.

88 Paul A. PFIZER, *Das Vaterland*, Stuttgart 1845, s. 199; Ulrike von HIRSCHHAUSEN, *Nationale Machtpolitik oder europäische Integration? Frühliberale und ihr Verhältnis zur Macht in der „Deutschen Zeitung“ 1847–1850*, Jahrbuch der Hambach Gesellschaft 6, 1996/97, s. 94; R. F. KAINDL, *Oesterreich, Preußen, Deutschland*, s. 131–132; Otto WAGNER, *Mitteleuropäische Gedanken und Bestrebungen in den vierziger Jahren (1840–1848)*, Marburg 1935, s. 69.

89 K. GLOSSY, *Wien 1840–1848*, s. 109.

90 NA, PG, 44, situační zpráva pro Prahu v prosinci 1846, Praha, 12. 1. 1847; HHStA, KA, StR, MKA, 204, situační zpráva pro Vídeň v lednu 1846, 20. 3. 1846; HHStA, KA, StR, MKA, 205, situační zpráva pro Vídeň v únoru a březnu 1846, 24. 4. a 9. 5. 1846; HHStA, KA, StR, MKA, 207, situační zpráva pro Prahu v červnu 1846, 12. 7. 1846.

Čechy a jejich sílícím národním vědomím.⁹¹ Dle policejní zprávy o veřejném mínění ve Vídni v lednu 1847 „ohledně Čech jsou lidé opět o něco více znepokojeni. Kvůli vícero indiciím se i zde jeví čechismus (*Tschechentum*) jako ucelený politický element, který v malých německých dědičných státech vzbudil jistým způsobem překvapivý strach ze slovanského kolosu“.⁹² Ovšem i na severu Německa zaznívaly termíny jako „ruská strana v Čechách“ či „český čechoslavismus“ (*böhmischer Czechoslavismus*).⁹³

V momentě, kdy celá záležitost byla vnímána z perspektivy vlastního přežití uprostřed Evropy, nepřekvapí míra strachu, která provázela debaty o německo-českých vztazích a obvinění, mimo jiné v Heffterově práci z roku 1847, že Slované všeobecně a Češi explicitně nenávidí Němce.⁹⁴ Tento názor umocnil solidaritu mezi Němci, což v době prudkého rozmachu německého nacionalismu znamenalo i další argument ve prospěch konceptu *Mitteleurop*y. V tomto směru se vyjádřil i autor článku publikovaného 26. srpna 1847 v *AZ*, který čtenáře informoval o ohrožení německé západní i východní hranice, ve druhém případě kvůli podvrtnému spojení Ruska se Slovany, Čechy nevyjímaje. V rámci stávajícího „evropského státního systému“ mělo Rakousko převzít roli „východní říše“ (*östliches Reich*) k obraně Německa a jeho zájmů podél Dunaje.⁹⁵

Podobně jako v případě Dánů, Poláků a Italů byl i ve vztahu k Čechům nastaven kolizní kurz dlouho před vypuknutím březnové revoluce. I když otázka geopolitiky byla zprvu upozaděna konstitučními požadavky, brzy opět udeřila s plnou silou a stala se hlavním faktorem definujícím kvalitu vzájemných vztahů. V argumentační rovině získala na významu více než kdykoliv dříve: protože Němci s dvěma pětinami obyvatel tvořili v českých zemích národnostní menšinu,⁹⁶ příslušnost Čech a Moravy k Německu byla primárně legitimizována jejich nezbytností pro bezpečnost celého německého národa.⁹⁷ Účelnost tohoto zdůvodnění však nic ne-

91 Moravský zemský archiv, Brno, Policejní ředitelství Brno, 12, situační zpráva pro Brno v březnu a listopadu 1846; NA, PG, 44, situační zpráva pro Prahu v listopadu 1846, Praha, 9. 12. 1846, situační zpráva pro Čechy ve druhé polovině roku 1846, Praha, 28. 2. 1847; K. GLOSSY, *Wien 1840–1848*, s. 159 a 212.

92 K. GLOSSY, *Wien 1840–1848*, s. 209.

93 BHStA, MA, Bremen, Hamburg, Lübeck 2297, Hormayr Ludvíku I. Bavorskému, Brémy, 24. 12. 1846 a 20. 1. 1847.

94 M. W. HEFFTER, *Der Weltkampf*, s. 7.

95 *Beilage zur Allgemeinen Zeitung* 26. 8. 1847, č. 238, s. 1902.

96 D. HEIN, *Die Revolution von 1848/49*, s. 75; Mark HEWITSON, *Nationalism in Germany*, Basingstoke 2010, s. 54.

97 A. KLÍMA, *Češi a Němci v revoluci*, s. 8–28; J. R. RATH, *The Viennese*, s. 254–255.

mění na tom, že v roce 1848 Němci definitivně považovali české země, slovy poslance frankfurtského parlamentu Jacoba Venedeye, za „německou pevnost“ (*Zwingburg*).⁹⁸ Tento názor sdílelo mnoho současníků včetně jednoho z otců německého nacionalismu Ernsta Moritze Arndta či o dvě generace mladšího Otto von Bismarcka: pro oba představovaly Čechy a Morava důležité hraniční kraje, které si Němci museli ponechat v zájmu vlastní bezpečnosti, a ze stejného důvodu byli proti obnově Polska v hranicích z roku 1772.⁹⁹

Ohledy na vlastní bezpečnost přivedly Němce všech politických frakcí a regionů k jednoznačnému závěru, že české země musí zůstat rakouské a současně že Rakousko musí být i nadále německé. Jen za této situace byl německý národ dostatečně silný, aby odolal tlaku Ruska a Slovanů na východě, Francouzů na západě a Italů na jihu.¹⁰⁰ Jak moc byla otázka budoucnosti českých zemí vnímána perspektivou vnějších hrozeb, dokládá výrok Augusta Ludwiga Rochaua, autora spisu o *Realpolitik* z roku 1853, pronesený 2. května 1848: „Umožnit vznik slovanského státu v Čechách by znamenalo vrazit Německu do hrudi otrávený meč. Odloučení Čech, které zasahují do samého geografického středu Německa, z německého státního sdružení a jejich vystavení ruskému vlivu a všeslovanské propagandě by pro Německo neznameno nic jiného než spáchání sebevraždy.“¹⁰¹ Redaktor *Kölnische Zeitung* Karl Hermann Brüggemann se vyjádřil ve stejném duchu o devatenáct dní později: „Pro Německo by to jistě nebyla malá obět, kdybychom se chtěli vzdát těchto [českých] zemí... Celá naše východní hranice by byla rozdělena a přímo do srdce Německa by se rozprostíral podivný stát, který by se jen příliš snadno mohl stát baštou Ruska... Plně uznáváme nově probuzenou sílu národnostní myšlenky a nutkání států stanovit národní hranice; ale jen z tohoto důvodu ... nemůžeme připustit založení velkého cizorodého státu uprostřed naší vlasti.“¹⁰²

98 Brian E. VICK, *Defining Germany. The 1848 Frankfurt Parliamentarians and National Identity*, Cambridge (Mass.) 2002, s. 269.

99 Bismarckův dopis redakci *Magdeburgischer Zeitung*, Schönhausen, 20. 4. 1848, Otto von BISMARCK, *Werke in Auswahl*, Band 1, Darmstadt 2001, s. 176; J. KRÉN, *Die Konfliktgemeinschaft*, s. 73.

100 S. A. KAEHLER, *Die deutsche Revolution von 1848 und die europäischen Mächte*, in: *Vorurteile und Tatsachen*, Hameln 1949, s. 86–87. R. F. KAINDL, *Oesterreich, Preußen, Deutschland*, s. 110; Hans G. TELLE, *Das österreichische Problem im Frankfurter Parlament im Sommer und Herbst 1848*, Marburg 1933, s. 98; Günter WOLLSTEIN, *Das Großdeutschland der Paulskirche. Nationale Ziele in der bürgerlichen Revolution 1848/49*, Düsseldorf 1977, s. 199.

101 P. BURIAN, *Zum reichsdeutschen Tsechschenbild*, s. 240.

102 Tamtéž, s. 239.

Ve chvíli, kdy se mezi Němci rozšířilo přesvědčení, že ze všech slovanských národů právě Češi nejintenzivněji usilovali o rozbití habsburské monarchie a odtržení svých zemí od Německého spolku s úmyslem včlenit je do slovanské říše, se nevyhnutelně zhoršil jejich vztah vůči českému národu.¹⁰³ Viktor Franz von Andrian-Werburg, jenž se již v první polovině čtyřicátých let stal hlasitým stoupencem německého ovládnutí celého Dunaje,¹⁰⁴ byl právě kvůli těmto údajným panslovanským a protiněmeckým aspiracím českého národa rozhodným nepřítelem „čechismu“ (*Czechismus*), který na konci března 1848 považoval za „druh terorismu“.¹⁰⁵ V květnu shledal situaci natolik závažnou, že očekával brzké vypuknutí občanské války mezi Čechy a Němci v rámci „vyhlazovací války“ (*Vernichtungskrieg*) mezi Němci a Slovany. Ze strategických důvodů proto trval na zachování německé nadvlády v českých zemích i v Poznani.¹⁰⁶ Německo-slovanskou „příšernou národní válku“ předvíдали nejen Němci v Rakousku, ale i v dalších spolkových státech.¹⁰⁷

Na jaře a v létě 1848 přispěli Češi k tomuto katastrofickému scénáři třemi událostmi, byť jistě nechtěně, neboť drtivá většina z nich nepomýšlela na rozbití habsburské monarchie a ani na válku s Němci. První z nich bylo odmítnutí Františka Palackého zúčastnit se jako poslanec jednání německého parlamentu ve Frankfurtu nad Mohanem. Na jeho odpovědi je zajímavý geopolitický obsah, kdy s Němci sdílel strach z Ruska a stejně jako oni navrhl ovládnutí Dunaje Rakouskem. V jeho pojetí však toto řešení nemělo sloužit pouze Němcům, nýbrž všem zde žijícím národům, které měly být zrovnoprávněny. Druhou protiruskou bariérou se mělo stát obnovené Polsko. Tyto názory shrnul ve svém známém dopisu do Frankfurtu z 11. dubna.¹⁰⁸ Palacký tak nabídl svoji alternativu německé střední Evropy.¹⁰⁹ Němci ji však odmítli s pomocí vlastních geopolitických argumentů, jejichž pod-

103 Manfred KITTEL, *Abschied vom Völkerfrühling? National- und außenpolitische Vorstellungen im konstitutionellen Liberalismus 1848/49*, Historische Zeitschrift 275, 2002, č. 2, s. 372; Milan ŘEPA, *Moravané, Němci, Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století*, Praha 2014, s. 66, 75, 81–82, 84 a 91; B. E. VICK, *Defining Germany*, s. 159–160.

104 R. F. KAINDL, *Oesterreich, Preußen, Deutschland*, s. 127.

105 Franz ADLGASSER, *Viktor Franz Freiherr von Andrian-Werburg. „Österreich wird meine Stimme erkennen lernen wie die Stimme Gottes in der Wüste.“ Tagebücher 1839–1858, Band 2: 1848–1853*, Wien–Köln–Weimar 2011, s. 61.

106 Tamtéž, s. 84–85, 90 a 143–144.

107 Julius Athanasius Ambrosch, Frankfurt am Main, 24. 10. 1848, Ludwig BERGSTRÄSSER (ed.), *Das Frankfurter Parlament in Briefen und Tagebüchern*, Frankfurt am Main 1929, s. 38.

108 Palackého dopis do Frankfurtu nad Mohanem, Praha, 11. 4. 1848, Manfred ALEXANDER (ed.), *Quellen zu den deutsch-tschechischen Beziehungen 1848 bis heute*, Darmstadt 2005, s. 35–36.

109 Hans KOHN, *Pan-Slavism. Its History and Ideology*, Notre Dame (Indiana) 1953, s. 83.

statu lze shrnout s pomocí obsahu spisu *Eine deutsche Antwort an den Slaven Palacký*. Jeho bavorský autor Moritz Wagner sice ocenil Palackého myšlenku rakouské kontroly Dunaje, ovšem zapochyboval, že by tato velmoc mohla sama zabránit ruské expanzi. Proto potřebovala podporu ostatních německých států, což také předurčovalo vztah českých zemí k celému Německu. Nezbytnost jejich podřízení německým zájmům obhajoval tvrzením, že „svým charakterem a geografickou polohou jsou Čechy nezbytnou součástí Německa,“ a naopak „pokud bychom souhlasili s politickým oddělením Čech od Německa, což je skutečná tendence Čechů, znamenalo by to pro nás spáchat sebevraždu.“¹¹⁰

Druhou událostí s negativním dopadem na německý postoj vůči Čechům bylo konání Slovanského sjezdu v Praze od 2. do 12. června.¹¹¹ I když ve skutečnosti tomuto shromáždění dominovali muži loajální Habsburkům, Němci jej vnímali jako potvrzení pravdivosti svého podezření, že Češi jsou aktivním článkem proruský a současně protiněmecky orientovaného panslavismu.¹¹² Ve frankfurtském parlamentu pak převládl názor, že centrum slovanské „stohlavé hydry“¹¹³ nyní existovalo v Praze, a proto to bylo právě v Čechách, kde se rozhodovalo o budoucnosti celého německého národa.¹¹⁴ Ve Frankfurtu i v celém Německu vzrostla jak obava z nezávislosti českých zemí a jejich začlenění do slovanské říše, tak i přesvědčení o nevyhnutelnosti války se Slovany.¹¹⁵

Pražské červnové povstání bylo třetí událostí, která přispěla ke zhoršení německo-českých vztahů. Vzhledem k jeho vypuknutí v době konání sjezdu bylo považováno za přímý důsledek „nenávislné protiněmecké války politicky nezodpovědného panslavismu.“¹¹⁶ Němečtí konzervativci, liberálové i demokraté povstání jednohlasně odsoudili, neboť na něj opět nahlíželi optikou německé bezpečnos-

110 Moritz WAGNER, *Eine deutsche Antwort an den Slaven Palacký*, Wien 1848, s. 4.

111 P. BURIAN, *Zum reichsdeutschen Tsechschbild*, s. 238.

112 Justine D. RANDERS-PEHRSON, *Germans and the Revolution of 1848–1849*, New York 1999, s. 390; Balázs TRENCSÉNYI – Maciej JANOWSKI – Mónika BAÁR – Maria FALINA – Michal KOPEČEK, *A History of Modern Political Thought in East Central Europe. Volume I: Negotiating Modernity in the 'Long Nineteenth Century'*, Oxford 2016, s. 198.

113 *Neue Königsberger Zeitung* 29. 6. 1848, č. 31, Dominik FUGGER – Kersten LOREK (ed.), *Ferdinand Gregorovius. Europa und die Revolution. Leitartikel 1848–1850*, München 2017, s. 43.

114 Franz WIGARD, *Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main*, Band 1, Frankfurt am Main 1848, s. 661–676.

115 Jiří ŠTAIF, *Palacký, der Slavenkongreß und die Zeitung die Grenzboten. Bilder des »Anderen« in der revolutionären Gesellschaft*, in: Andreas Moritsch (ed.), *Der Prager Slavenkongreß 1848*, Wien–Köln–Weimar 2000, s. 56.

116 J. ŠTAIF, *Palacký*, s. 56.

ti.¹¹⁷ A nejednalo se pouze o obavu z rozetnutí „německého dubu“ v české kotlině v případě vítězství povstalců.¹¹⁸ Například moravský Němec Karl Giskra varoval před protiněmeckým charakterem českého národního hnutí, kvůli kterému Němcům hrozilo „naprosté zničení“.¹¹⁹ Tato hysterická reakce nebyla ojedinělá. V německém tisku byli Češi dokonce obviněni z příprav vyvraždění 17 000 pražských Němců.¹²⁰ Neboť v postoji vůči povstání opět zvítězila geopolitika nad ústavními preferencemi, bylo kontrarevoluční vítězství rakouské armády oslavováno i mezi německými liberály a demokraty, jejichž zástupci ve Frankfurtu dokonce souhlasili s nasazením spolkových jednotek v Praze.¹²¹ V souvislosti s tímto rozhodnutím byla často zmiňována potřeba udržení Čech v německých rukou kvůli jejich geostrategickému významu pro ovládnutí střední Evropy a Dunaje.¹²²

Jak významnou roli sehrály v postoji vůči Čechům ohledy na vlastní bezpečnost, je zjevné i z toho, jak červnové události stimulovaly nejen touhu po silné německé střední Evropě, ale i ochotu dosáhnout tohoto cíle použitím hrubé síly a v neposlední řadě i šíření pangermanismu.¹²³ Právě pod jejich vlivem podpořil pruský vládní rada a publicista Marcus Niebuhr spojení Německého spolku s německy mluvícími švýcarskými kantony, Alsaskem, Lotrinskem, Belgií, Nizozemím a skandinávskými zeměmi. Ve prospěch „svazku všech germánských států“ se po

117 *Neue Königsberger Zeitung* 21. 6. 1848, č. 24, 6. 7. 1848, č. 37, D. FUGGER – K. LOREK, *Ferdinand Gregorovius*, s. 39 a 47–48.

118 Günter WOLLSTEIN, *Mitteleuropa und Großdeutschland. Visionen der Revolution 1848/49. Nationale Ziele in der deutschen Revolution*, in: Dieter Langewiesche (ed.), *Die deutsche Revolution von 1848/49*, Darmstadt 1983, s. 246.

119 Lewis NAMIER, 1848. *The Revolution of the Intellectuals*, New York 1964, s. 150.

120 Jiří KOŘALKA, *Sledování příznivých a negativních zpráv o Čechách v zahraničním tisku 19. století*, in: Milan Řepa (ed.), *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha 2008, s. 571.

121 John BREUILLY, *Nationalbewegung und Revolution*, in: Christof Dipper – Ulrich Speck (ed.), 1848. *Revolution in Deutschland*, Frankfurt am Main–Leipzig 1998, s. 321; Harald MÜLLER, *Zu den außenpolitischen Zielvorstellungen der gemäßigten Liberalen am Vorabend und im Verlauf der bürgerlich-demokratischen Revolution von 1848/49 am Beispiel der „Deutschen Zeitung“*, in: Helmut Bleiber (ed.), *Bourgeoisie und bürgerliche Umwälzung in Deutschland 1789–1871*, Berlin 1977, s. 250 a 254.

122 Hans-Werner HAHN – Helmut BERDING, *Reformen, Restauration und Revolution 1806–1848/49*, Stuttgart 2010, s. 598; Gunther HILDEBRANDT, *Politik und Taktik der Gagern-Liberalen in der Frankfurter Nationalversammlung 1848/1849*, Berlin 1989, s. 86; Wolfram SIEMANN, *Die deutsche Revolution von 1848/49*, Darmstadt 1985, s. 152.

123 Halda GRAMLEY, *Propheten des deutschen Nationalismus. Theologen, Historiker und Nationalökonomien 1848–1880*, Frankfurt–New York 2001, s. 202.

slovanském sjezdu a pražském povstání vyjádřil i göttingenský historik Georg Gottfried Gervinus.¹²⁴

Toto vše jednoznačně dokazuje, že k rozmachu německých nacionálních aspirací v roce 1848 přispěly ohledy na geopolitické hrozby. Zde však tento rok nepředstavoval počátek, nýbrž jen další stádium procesu, který započal téměř o deset let dříve. To samé platí i pro vývoj německo-českých vztahů, jenž se vyznačoval podobnou kontinuitou a identickým zahraničněpolitickým kontextem. Do třetice totéž lze říci o nárůstu napětí mezi zeměmi a národy od konce třicátých let. Právě tento panevropský proces měl značný vliv na formování programů jednotlivých národních hnutí. To německé bylo zasaženo velmi silně jednak kvůli intenzivní zkušenosti s mezinárodními krizemi, z nichž nejdůležitější byly Rýnská krize a anexe Krakova, jednak kvůli geografické poloze Německého spolku, který byl údajně vystaven mnoha vnějším hrozbám. Jednu z nich nakonec reprezentovali i Češi.

Evropský rozměr této reakce na mezinárodní nejistotu nakonec dokazuje skutečnost, že vzájemná spirála nedůvěry byla živena nejen diplomatickými spory a válkami, ale také cizími geopolitickými ambicemi. To platí nejen pro verbální přestřelky mezi Němci a Dány či Italy. K podobné situaci došlo i mezi Němci a Čechy, což dokazuje Palackého myšlenka rakouské nadvlády nad podunajskými národy. Tento významný český historik a politik byl ve své úvaze neméně ovlivněn obavou z Ruska, kterou s ním v roce 1848 sdíleli další čeští vzdělanci jako Karel Havlíček Borovský, August Smetana a Vojtěch Náprstek.¹²⁵ I když rozdíl mezi Palackým a Němci spočíval „pouze“ v roli, kterou měli Slované sehrát v rámci tohoto velkého nadstátního útvaru, jednalo se o rozpor zásadní důležitosti s negativními důsledky pro vzájemné německo-české vztahy. Stejným způsobem je však ovlivnily i německé plány. Těm Češi věnovali podobnou pozornost jako mezinárodním událostem, což například v roce 1840 platilo jak pro Rýnskou krizi, tak pro ambice egyptského místodržícího Muhammada Alího či ještě vzdálenější britsko-ruské soupeření v Afghánistánu.¹²⁶ Proto nepřekvapí, že od podzimu 1846 se v *Pražských Nowinách* objevovala kritika šovinismu, jenž doprovázel geopolitické debaty v německé společnosti, zvláště když v nich vyjádřené obavy byly mnohdy hodnoceny jako přehnané, například z ruského vpádu do střední Evropy. S neshlasem se mimo jiné setkala

124 Ingo WIWJORRA, *Der Germanenmythos. Konstruktion einer Weltanschauung in der Altertumsforschung des 19. Jahrhunderts*, Darmstadt 2006, s. 72.

125 František STELLNER – Radek SOBĚHART, *Rusko jako hrozba?*, in: Milan Řepa (ed.), *19. století v nás*, s. 561–563.

126 Jakub Josef Dominik Malý, *Dennice. Spis zábavný a ponaučný*, 1. díl, Praha 1840, s. 171–176 a 210–230.

silná averze Němců vůči Polákům v Poznani,¹²⁷ vůči Dánům ve šlesvicko-holštýnské otázce v kontextu přepjaté reakce na možnost ruské či skandinávské hegemonie na Baltu, což noviny ironicky okomentovaly slovy, že „z toho vidíme, že Němci w Říši nejen panslawismus, nýbrž i jiné veliké ‚pany‘ na starosti mají,¹²⁸ a poukázaly na absurdní ostražitost vůči Helgolandu, odkud prý Britové mohli celý německý obchod „zahubiti“ a v případě války dobýt některé severoněmecké kraje.¹²⁹ Pozornosti novin nešla ani silná touha Němců po vlastním válečném loďstvu, kterým by „na Baltu přemohli Rusy, Švédy a Dány, pak dobyli břehy africké, Maltu a Gibraltar, aby ve Středomoří zničili moc Francie a Velké Británie“.¹³⁰ Bylo čím dál tím zjevnější, že německé ambice a spory s ostatními národy představovaly hrozbu pro samotné Čechy. Otázka, do jaké míry tento fakt ovlivnil formování světového názoru vůdčích představitelů českého národního hnutí, však již jde za tematický rámec této studie.

127 *Pražské Nowiny* 24. 9. 1846, č. 74, s. 310, 17. 12. 1846, č. 98, s. 406, 25. 7. 1847, č. 56, s. 248.

128 *Pražské Nowiny* 7. 1. 1847, č. 2, s. 7.

129 *Pražské Nowiny* 25. 7. 1847, č. 56, s. 248.

130 *Pražské Nowiny* 14. 1. 1847, č. 4, s. 15.

The influence of international events on the attitude of the Germans towards the Czechs in 1839 through 1848

MIROSLAV ŠEDIVÝ

The traditional assessment of 1848 as a milestone in the development of Czech-German relations is undoubtedly a useful historical shorthand, but still only a shorthand. Even today, some specialised works offer evidence of greater continuity in the deterioration of relations between the Czechs and Germans. This process was to have started earlier. Sometimes, in this regard, the important influence of the so-called Rhine Crisis of 1840 is mentioned, which, according to some historians, caused a wave of national chauvinism among the Germans and at the same time a radical change in their attitude towards the Czechs.

However, a question mark still hangs over why the Rhine crisis should have affected the relations between Germans and Czechs, when the latter ethnicity was not affected in any way. The historical production of the last two decades also challenges the thesis of a national chauvinistic response within German society. This study seeks to explain both processes, which were closely related. In accord with the thesis about the continuity of the increase in German animosity towards the Czechs and the significant role of the Rhine crisis, it provides hitherto neglected primary sources and at the same time a new methodological approach that replaces the national perspective with the concept of security.

This innovation makes it possible to understand nationalism not as a cause, but as a consequence of a larger process in German and European society, namely the increase in insecurity due to the violation of international law and the abuse of power in international relations. This is precisely how the Rhine crisis and many other disputes and armed conflicts in Europe and overseas were perceived negatively. Contemporaries not only paid close attention to them, but also discussed them and offered various solutions to increase the security of their own state or nation in a world that appeared to be predatory.

In the case of the Germans, this process was extraordinarily strong, due not only to the legacy of the Rhine crisis and the impact of other international events, but also to the geographical location of the German Confederation. The opinion that they were living in dangerous times and surrounded by dangerous neighbours grew stronger among its inhabitants. The reaction was not only an effort to

strengthen one's own security, including by securing an easily-defendable border, but also a tendency to perceive other states and nations as a threat. Both significantly influenced the attitude of the Germans towards the Czech nation and the Czech lands, especially after the uprising of the Poles and the subsequent annexation of Kraków in 1846. Distrust of the Czechs as the fifth column of Russia and Pan-Slavism, and at the same time the belief in the geostrategic importance of Bohemia and Moravia for the defensibility of the German Confederation, had a negative impact on the quality of Czech-German relations already before 1848. During this period, this process became quite obvious.

Translation by Sean Miller

DO TOHOTO ČÍSLA PŘISPĚLI**Mgr. Jana FANTYSOVÁ MATĚJKOVÁ, Ph.D.**

Masarykův ústav a Archiv AV ČR v.v.i.
Gabčíkova 2362/10
CZ-182 00 Praha 8
fantysova@mua.cas.cz

Dr. Mona GARLOFF

Institut für Geschichtswissenschaften und Europäische Ethnologie
Universität Innsbruck Innrain 52d
AUT-6020 Innsbruck – Österreich
mona.garloff@uibk.ac.at

doc. PhDr. Stanislav HOLUBEC, Ph.D. et Ph.D.

Historický ústav AV ČR, v. v. i.
Prosecká 809/76
CZ–190 00 Praha 9
holubec@hiu.cas.cz

prof. PhDr. Zdeněk R. NEŠPOR, Ph.D.

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
Jilská 1
CZ–110 00 Praha 1
zdenek.nespor@soc.cas.cz

prof. Dr. Stephan Karl SANDER-FAES

University of Bergen
Department of Archaeology, History, Cultural Studies and Religion
Øysteins gate 3
NO-5007 Bergen – Norway
stephan.sander-faes@uib.no

prof. PhDr. Miroslav ŠEDIVÝ, Ph.D.
Ústav historických věd
Fakulta filozofická Univerzity Pardubice
Studentská 84
CZ-532 10 Pardubice
miroslav.sedivy@upce.cz

doc. Mgr. Radmila ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Ph.D.
Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra historie
Na Hradě 5
CZ-771 80 Olomouc
radmila.svarickova@upol.cz

Dr. Nataliia ZALIETOK, Candidate of Science (Ph.D.), Senior Research Associate
Ukrainian Research Institute of Archival Affairs and Record Keeping
Lukianivska Street, 77.
UKR-04107 Kyiv, Ukraine

Indiana University Bloomington
107 S Indiana Avenue, Bloomington,
IN 47405, United States
nataliazaletok@gmail.com
nzaliet@iu.edu

AKADEMICKÁ ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH DĚJIN

K/2 – L

Historický ústav
Praha 2021

Jaroslav Pánek a kolektiv
AKADEMICKÁ ENCYKLOPEDIE
ČESKÝCH DĚJIN

Díl VII (K/2 – L: Kniha Drnovská
– Lužičtí Srbové)

Historický ústav AV ČR

Praha 2021, 520 s., 21 x 30 cm

ISBN 978-80-7286-392-1

Dostupné v knihkupectvích

Nakladatelství Academia.

Možnost objednání

na <http://obchod.hiu.cas.cz/shop/>

Sedmým svazkem je naplněna první polovina celého encyklopedického díla, které vzniká péčí Historického ústavu AV ČR a prací jeho badatelů v součinnosti s předními odborníky z jiných akademických a univerzitních institucí. Svazek je polytematický, avšak v heslech velkého a středního rozsahu má několik výrazných dominant. Přispívá k vymezení historického prostoru z hlediska geografického a populačního pojetí (*kosmografie, krajina, lid*) a podrobně zpracovává některé regiony, bez nichž si nelze představit zejména starší minulost českého státu (*Lucembursko a Lužice*, ale také tamní slovanský národ – *Lužičtí Srbové*). Osvětluje klíčové pojmy středověku a raného novověku (mj. *kolonizace, korunovace, královské město, kurfiřt, léno, lucemburská dynastie*) i moderních dějin (mj. *koncentrační tábory, Košický vládní program, Květnové povstání 1945, legionáři, letecká válka nad českými zeměmi, letectvo*). Značná pozornost se soustřeďuje na období komunistické totality (*kolektivizace zemědělství, komunismus, Komunistická strana Československa, komunistický režim* atd.). Další hesla jsou věnována dějinám státu a práva, politickým proudům, diplomacii, národnostním menšinám, kulturní a církevní historii. Širší dosah mají rovněž hesla věnovaná pomocným a příbuzným disciplínám (*kodikologie, komeniologie*) a zvláště současné historiografii (*kritický obrat, kulturní a sociální antropologie, kulturní obrat, lingvistický obrat*).

Vojtěch KESSLER – David SMRČEK (edd.)

Děti křtěné Dunajem.

České vzpomínky na meziválečnou Vídeň

Historický ústav AV ČR

Praha 2021, 328 s.

ISBN 978-80-7286-395-2

Možnost objednání

na <http://obchod.hiu.cas.cz/shop/>

Kniha *Děti křtěné Dunajem* vychází, stejně jako jiné svazky ediční řady *Dějiny všedního dne*, výhradně z textů uložených v Databázi dějin všedního dne při Historickém ústavu AV ČR. Je symbolickým poděkováním autorům, kteří se v naději, že jejich záznamy mohou posloužit nejen rodinným příslušníkům, ale i dalším čtenářům, pustili v polovině 90. let do sepisování vzpomínek na své dětství ve Vídni.

Publikace není vyčerpávající syntetickou rekonstrukcí života české vídeňské komunity. Spíše je třeba ji pojímat jako jakýsi symbolický výlet zpět v čase, ve vzpomínkách do míst, která již dávno v hmatatelném světě neexistují, nebo alespoň ne v podobě, jaká je zde předstřena. Nechceme popisovat Vídeň tak, jak ji zná běžný turista. Vídeň plnou památek, nádherných kostelů, paláců a muzeí. Budeme ji popisovat tak, jak v ní žili prostí lidé, naši pamětníci, jejich rodiče, příbuzní a známí. Bude se tak jednat o pomyslný imaginativní výlet – provoněný vídeňskou kávou a pečenými kaštany, důvěrně známou chutí gugelhupfu a leberkásu, se zvuky cinkající tramvaje č. 48, která se na horním konci Panikengasse stáčela na Herbstrasse. Za průvodce nám poslouží třiadvacet pamětníků zmizelého světa specifické „české Vídně“, zvláštního mikrosvěta uprostřed velkoměsta. A právě do takového prostředí relativně uzavřené komunity se postupně rodily ony „děti křtěné Dunajem“, jež prožily v meziválečné Vídni své dětství, případně časy dospívání.

Jde ovšem o vzpomínky vzniklé po mnoha desetiletích strávených mimo Vídeň. Mnohé je již zastřené, mnohé zapomenuté. Musíme proto zповědi vídeňských Čechů vnímat jako obraz toho, jak si na českou Vídeň pamatují. Nikoli na město, jaké objektivně bylo, ale také, jaké zůstalo v žitých vzpomínkách. Jde často o obrazy velmi specifické, možná trochu naivní, ale o to více bezprostřední, upřímné a hlavně lidské.

Eva SEMOTANOVÁ – Josef ŽEMLIČKA a kol.

Věnná města českých královen

Historický ústav AV ČR

Praha 2021, 440 s.

ISBN 978-80-7286-393-8

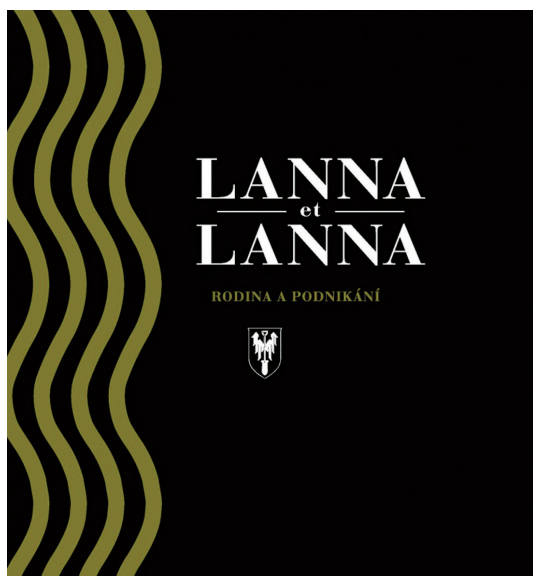
Dostupné v knihkupectvích Nakladatelství Academia.

Možnost objednání na <http://obchod.hiu.cas.cz/shop/>

Publikace *Věnná města českých královen* autorského kolektivu odborníků z Historického ústavu AV ČR a Filozofické fakulty UHK pod vedením Evy Semotanové a Josefa Žemličky se zabývá mnoha problémy a otázkami, které úzce souvisejí se vznikem a vývojem fenoménu věnných měst. Řeší tuto tematiku v samostatných, časově či tematicky pojatých kapitolách, které se vzájemně prolínají a doplňují; nabízejí varianty pohledů, směřujících posléze k syntetizující, synergické spojitosti jednotlivých námětů při zachování jejich pestrosti a rozmanitosti.

Instituce královských věnných měst se začala utvářet počátkem 14. století, prošla složitým vývojem a svého vrcholu dosáhla v období středověku. Věnná města se stala nejen zdrojem příjmů královen, ale v případě středověkého Hradce Králové a Mělníku na čas sídlem několika z nich včetně jejich dvorů. S nástupem raného novověku došlo k uvolnění osobního vztahu královen (císařoven) se svými městy a věnná města poté plnila především roli ekonomickou. České národní obrození, které s sebou přineslo rozvoj národní a regionální identity, proslulost a význam věnných měst znovu připomnělo. Dnes přispívá živá vzpomínka na věnná města a jejich historickou roli k udržení regionálního historického povědomí a sblízuje moderní současnost s minulostí. Zároveň věnná města zůstávají aktuálním badatelským tématem.

Publikace byla zpracována v rámci řešení a s finanční podporou projektu NAKI II *Věnná města českých královen* (Živá součást historického vědomí a její podpora nástroji historické geografie, virtuální reality a kyberprostoru), č. DG18P02OVV015.

Milan HLAVAČKA – Jiří KOPÁČEK (ed.)
LANNA et LANNA. Rodina a podnikání
Nebe s. r. o. – Historický ústav AV ČR v.v.i.
České Budějovice – Praha 2022, 344 s.,
vázaná

ISBN 978-80-906008-1-2 (Nebe s. r. o.)
ISBN 978-80-7286-399-0 (Historický
ústav AV ČR, v. v. i.)
Dostupné v knihkupectvích
Nakladatelství Academia.
Možnost objednání
na <http://obchod.hiu.cas.cz/shop/>

„Family business and cultural history“ česko-rakouského podnikatelského rodu Lannů trvala jedno století: od založení rodinného podniku roku 1828, který převzal obchod solí a dřevem na Vltavě a v Budějovicích stavěl dřevěné lodě, přes budování průmyslových podniků na Kladensku Adalbertem Lannou starším (1805–1866), dále výstavbou základní železniční a říční dopravní sítě v Čechách, v Horním a Dolním Rakousku Adalbertem Lannou mladším (1836–1909), až do úmrtí posledního mužského potomka rodu JUDr. Adalberta Lanny nejmladšího (1867–1922). Nové mezioborové studium podnikatelských, kulturních, spolkových a mecenášských aktivit tří generací rodiny Lannů, stejně jako zkoumání jejich habitu včetně symboliky motivů výzdoby jejich sídel v Praze, Gmundenu a v pražské nekropoli, utvářejí poprvé vícerozměrný pohled na tuto výjimečnou rodinu, která žila a podnikala v prostředí tří odlišných epoch. Publikované texty dávají nahlédnout i do soukromého, veřejného a částečně i myšlenkového světa mužských příslušníků rodiny Lannů.

Texty jsou v knize doprovázeny zcela originálními dobovými fotografiemi a ilustracemi, z nichž mnohé velkoryse poskytl potomek Adalberta Lanny mladšího v ženské linii Hubertus Trauttenberg. Řečí rodových sídel Lannů je vyprávěn hlavní příběh milovníka umění, sběratele, mecenáše, zakladatele kulturních a vzdělávacích institucí v Čechách Adalberta Lanny mladšího. Při cestě po lannovských rezidencích je také vůbec poprvé výrazně vyzvednuta osobnost nejmladšího, a tedy i posledního z rodu Lannů, JUDr. Adalberta Lanny, který se rozhodl především ze zdravotních a válečných důvodů veškeré rodinné podnikání ukončit.

Odkaz rodiny a firmy Lanna svou rozsáhlostí a pestrostí reprezentuje mimořádné kulturní a technické dědictví, které přetrvalo do 21. století.

CIRKULÁRNÍ TELEGRAMY ČESKOSLOVENSKÉHO MINISTERSTVA
ZAHRAŇIČNÍCH VĚCÍ Z LET KOMUNISTICKÉHO REŽIMU
(1956–1989)

Díl první

**Cirkulární telegramy MZV
1956–1967/68**

SVAZEK I / 1

(1956–1963)

K vydání připravil Jindřich Dejmek

CIRKULÁRNÍ TELEGRAMY ČESKOSLOVENSKÉHO MINISTERSTVA
ZAHRAŇIČNÍCH VĚCÍ Z LET KOMUNISTICKÉHO REŽIMU
(1956–1989)

Díl první

**Cirkulární telegramy MZV
1956–1967/68**

SVAZEK I / 2

(1963–1968)

K vydání připravil Jindřich Dejmek

CIRKULÁRNÍ TELEGRAMY ČESKOSLOVENSKÉHO MINISTERSTVA
ZAHRAŇIČNÍCH VĚCÍ Z LET KOMUNISTICKÉHO REŽIMU
(1956–1989)

Díl druhý

**Cirkulární telegramy MZV
1969–1980**

SVAZEK II / 1

(1969–1972)

K vydání připravil Jindřich Dejmek

CIRKULÁRNÍ TELEGRAMY ČESKOSLOVENSKÉHO MINISTERSTVA
ZAHRAŇIČNÍCH VĚCÍ Z LET KOMUNISTICKÉHO REŽIMU
(1956–1989)

Díl druhý

**Cirkulární telegramy MZV
1969–1980**

SVAZEK II / 2

(1973–1977)

K vydání připravil Jindřich Dejmek

Cirkulární telegramy MZV 1956–1967/68, svazek I/1 (1956–1963)

Cirkulární telegramy Československého ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956–1989)

Díl první, Cirkulární telegramy MZV 1956–1967/68, svazek I/1 (1956–1963)
Jindřich Dejmek (ed.), Historický ústav, Praha 2020, 580 s.

Cirkulární telegramy MZV 1956–1967/68, svazek I/2 (1963–1968)

Cirkulární telegramy Československého ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956–1989)

Díl první, Cirkulární telegramy MZV 1956–1967/68, svazek I/2 (1963–1968)
Jindřich Dejmek (ed.), Historický ústav, Praha 2020, 670 s.

Cirkulární telegramy MZV 1969–1980, svazek II/1 (1969–1972)

Cirkulární telegramy Československého ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956–1989)

Díl druhý, Cirkulární telegramy MZV 1969–1980, svazek II/1 (1969–1972)
Jindřich Dejmek (ed.), Historický ústav, Praha 2022, 868 s.

Cirkulární telegramy MZV 1969–1980, svazek II/2 (1973–1977)

Cirkulární telegramy Československého ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956–1989)

Díl druhý, Cirkulární telegramy MZV 1969–1980, svazek II/2 (1973–1977)
Jindřich Dejmek (ed.), Historický ústav, Praha 2022, 1028 s.

Redakce

Vedoucí redaktorů | *Editors-in-chief*: Jaroslav PÁNEK – Jiří PEŠEK

Výkonný redaktor | *Managing Editor*: Vojtěch Szajko

Technický redaktor | *Administrative Editor*: Jaroslav Novotný

Vědecká rada | *Scientific Board*:

Zdeněk Beněš (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy); Václav Bůžek (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích); Milan Hlavačka (Historický ústav AV ČR); Martin Holý (Historický ústav AV ČR); Michaela Hrubá (Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem); Tomáš Knoz (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity); Robert Kvaček (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy); Jiří Lach (Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci); Václav Ledvinka (Archiv hlavního města Prahy); Jiří Malíř (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity); Jan Němeček (Historický ústav AV ČR); Anna Pumprová (Filozofická fakulta Ostravské univerzity); Svatava Raková (Historický ústav AV ČR); Eva Semotanová (Historický ústav AV ČR); Petr Sommer (Archeologický ústav AV ČR, Praha); Miroslav Šedivý (Fakulta filozofická Univerzity Pardubice); Petr Vorel (Fakulta filozofická Univerzity Pardubice); Josef Žemlička (Historický ústav AV ČR)

s redakčním kruhem | *with Editorial Board*:

Marie Buňatová (Historický ústav AV ČR); Ivan Hlaváček (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy); Zdeněk Hojda (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy); Miroslav Hroch (Praha); Magdaléna Pokorná (Historický ústav AV ČR); Ivan Šedivý (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy)

Mezinárodní vědecká rada | *International Scientific Board*:

Hugh L. Agnew (George Washington University, Washington); Joachim Bahlcke (Universität Stuttgart); Detlef Brandes (Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf); Robert J. W. Evans (University of Oxford); Henryk Gmiterek (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin); Wojciech Iwańczak (Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa); Dušan Kováč (Historický ústav SAV Bratislava); Piotr M. Majewski (Uniwersytet Warszawski, Varšava); Antoine Marès (INALCO – Institut national des langues et civilisations orientales, Paris); Ralph Melville (Institut für Europäische Geschichte, Mainz); Nicolette Mout (Universiteit te Leiden, Leiden); Taku Shinohara (Tokyo University of Foreign Studies); Alain Soubigou (Université Paris | Panthéon-Sorbonne); Thomas Winkelbauer (Universität Wien)

Návrh obálky a typografie | **Design**:

Jáchym Šerých

Vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i. | Published by the Institute of History of the Czech Academy of Sciences

Adresa | *Address*:

Prosecká 809/76, CZ-190 00 Praha 9 – Nový Prosek. Tel.: +420 225 443 337

E-mail: cch@hiu.cas.cz

Tiskne Serifa, Jinonická 804/80, CZ-158 00 Praha 5.

Přijímání objednávek | **Distribution**:

Distribuci předplatitelům zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné spol. s r.o. Předplatné lze objednat prostřednictvím webového formuláře www.send.cz/cch, telefonicky na číslech 225 985 225 a 777 333 370, emailem na adrese send@send.cz, písemně na adrese SEND Předplatné, Ve Žlíbku 1800/77, 193 0 Praha 9.

Distribuce pro Slovensko:

Magnet Press, Slovakia s. r. o., Šustekova 8, P. O. Box 17,

SK-851 04 Bratislava, tel.: 01/67201931-33, fax: 02/67201930, e-mail: predplatne@press.sk

Distribution rights in all remaining areas (with the exception of the Czech Republic and Slovakia):

Kubon and Sagner, Postfach 340108,

D-80328 München, Germany, fax: 089/54218218.

Jednotlivá čísla lze zakoupit též v Knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34, Na Florenci 3, Národní 7, vše 110 00 Praha 1; nám. Svobody 13, 602 00 Brno) nebo přímo v Historickém ústavu AV ČR, v. v. i. (Prosecká 76, 190 00 Praha 9; j.kozohorska@hiu.cas.cz) či prostřednictvím distributora www.kosmas.cz.

ČČH vychází čtvrtletně | *ČČH is published quarterly.*

Toto číslo vyšlo v prosinci 2022 | *This issue was published in December 2022.*

Cena jednotlivého výtisku: 130 Kč; cena dvojčísla 3–4/2022: 260 Kč.

ERIH – European Reference Index for the humanities (Category A – International 1); SCOPUS

<http://www.hiu.cas.cz/cs/nakladatelstvi/periodika/cesky-casopis-historicky.ep>

<https://www.hsokult.de/journals/id/zeitschriften-433> <http://cejsh.icm.edu.pl>

<http://www.recensio.net/rezensionen/zeitschriften/cesky-casopis-historicky>

<http://www.proquest.com>

ISSN 0862-6111 (tištěná verze / print)

ISSN 2570-9208 (elektronická verze / electronic)